

ELS GOVERNADORS DE LA CIUTADELLA DE BARCELONA DURANT EL SEGLE XVIII

Rafael Cerro Nargánez
Universitat de Barcelona

Resum

L'any 1718 el rei Felip V nomenà el primer governador de la Ciutadella de Barcelona. Aquest càrrec fou un dels comandaments militars més importants de la Catalunya del segle XVIII. El primer titular de la Ciutadella fou l'enginyer d'origen flamenc Jorge Próspero de Verboom, un dels militars més prestigiosos durant el regnat del primer Borbó. Tot i que coneixem molt bé la carrera militar de Verboom, poca cosa sabem, però, de la resta de governadors de la centúria. Segons les nostres dades, foren deu els governadors de la Ciutadella barcelonina entre els anys 1718 i 1808. Quasi tots foren militars amb dilatats anys de servei a l'Exèrcit i amb notables i distingits mèrits aconseguits en els camps de batalla, on es dirimiren els interessos dinàstics de la casa de Borbó. La graduació militar d'entrada era la d'oficial general —brigadier, mariscal de camp i tinent general—, però també fou decisiu per a ésser nomenat pertànyer a les tropes d'elit de la Casa Reial. És a dir, formar part d'un dels dos selectes regiments d'infanteria de les Reials Guàrdies espanyoles i valones. La majoria de governadors, però, foren regnícoles i espanyols, malgrat que no tots ells nasqueren a Espanya. A més, el component estranger —flamenc i francès— tingué un pes notable. El càrrec es convertí gairebé en vitalici per a militars de gran prestigi, alta graduació, edat madura o avançada i amb una posició social notable. Era el que s'esperava dels militars encarregats de comandar una de les ciutadelles clau de l'Espanya del segle XVIII, com, sens dubte, fou la de Barcelona.

Paraules clau: governadors, Ciutadella, Barcelona, Borbó, segle XVIII.

LOS GOBERNADORES DE LA CIUDADELA DE BARCELONA DURANTE EL SIGLO XVIII

Resumen

En 1718 Felipe V nombró al primer gobernador de la Ciudadela de Barcelona. Dicho cargo fue uno de los mandos militares más importantes de la Cataluña del siglo XVIII. El primer titular de la Ciudadela fue el ingeniero flamenco Jorge Próspero de Verboom, uno de los militares más prestigiosos del reinado del primer Borbón. Aunque conocemos muy bien la carrera militar de Verboom, poco o nada sabemos del resto de gobernadores de la centuria. Según nuestros datos, fueron diez los gobernadores de la Ciudadela barcelonesa entre 1718 y

1808. Casi todos ellos fueron militares con dilatados años de servicio en el Ejército y distinguidos méritos en los campos de batalla, donde se dirimieron los intereses dinásticos de la casa de Borbón. La graduación militar de entrada era la de oficial general —brigadier, mariscal de campo y teniente general—, pero fue decisivo en el nombramiento pertenecer a las tropas de élite de la Casa Real; es decir, a uno de los dos selectos regimientos de las guardias reales de infantería españolas y valonas. La mayoría de gobernadores fueron regnícolas y españoles, aunque no todos nacieron en España; y el componente extranjero —flamenco y francés— tuvo un notable peso. El cargo se convirtió en vitalicio para militares prestigiosos, de alta graduación, edad madura o avanzada y con una notable posición social. Era lo que se esperaba del militar encargado de dirigir una de las ciudadelas clave de la España del siglo XVIII, como, sin duda, fue la de Barcelona.

Palabras clave: gobernadores, Ciudadela, Barcelona, Borbón, siglo XVIII.

THE GOVERNORS OF THE CITADEL OF BARCELONA DURING EIGHTEEN CENTURY

Abstract

In 1718 Philip V of Spain appointed the first Governor of the Citadel of Barcelona. This governor was one of the most important military commanders of Catalonia in the eighteenth century. Its first holder was the Flemish engineer, Jorge Próspero de Verboom, one of the most prestigious soldiers of the reign of the first bourbon. Although we know very well the military career of Verboom, little or nothing we know of the other governors of the century. According to our data, ten were the governors of the Barcelona Citadel between 1718 and 1808. Almost all of them soldiers with extensive years of service in the army and distinguished merits in the battlefields in which dynastic interests of the house of Bourbon were settled. The military graduation of entry was that of official general —brigadier, field marshal and lieutenant general— but it was decisive in the appointment to belong to the elite troops of the royal house. I am referring to one of the two regiments of the royal Spanish and Walloon infantry guards. Almost all the governors were *regnícolas* and Spaniards, although not all were born in Spain; and the foreign component —Flemish and French— had a remarkable weight. The charge became life for prestigious military, high-ranking, mature or advanced and with a notable social position. It was what was expected of the military in charge of leading one of the key citadels of Spain in the eighteenth century, as always was, without doubt, the Barcelona.

Keywords: governors, Citadel, Barcelona, Bourbon, eighteen century.

LES GOUVERNEURS DE LA CITADELLE DE BARCELONE AU XVIIIE SIÈCLE

Résumé

En 1718 Philippe V, roi d'Espagne, nomme le premier gouverneur de la Citadelle de Barcelone. Ce gouverneur était l'un des commandants militaires les plus importants de la Catalogne au XVIIIe siècle. Son premier détenteur est l'ingénieur flamand Jorge Próspero de Verboom, l'un des soldats les plus prestigieux du règne du premier Bourbon. Bien que nous sachions très bien la carrière militaire de Verboom, peu ou rien que nous connaissons des autres gouverneurs du siècle. Selon nos données, dix étaient les gouverneurs de la Citadelle de Barcelone entre 1718 et 1808. Presque tous étaient des soldats avec de vastes années de service dans l'armée et des mérites distingués dans les champs de bataille dans lesquels les intérêts de la dynastie de la maison de Bourbon ont été réglés. La graduation militaire de l'entrée était celle du général —brigadier, le maréchal de camp et le lieutenant général—, mais il a été décisif dans la nomination à appartenir aux troupes d'élite de la maison royale; c'est à dire, aux deux régiments des gardes d'infanterie royale espagnoles et wallonnes. La majorité des gouverneurs étaient *regnicolas* et espagnols, bien que tous ne soient pas nés en Espagne, et la composante étrangère —le flamands et le français— avait un poids remarquable. La charge est devenue la vie pour les militaires prestigieux, de haut rang, matures ou avancés et avec une position sociale notable. C'était ce qu'on attendait de l'armée en charge de diriger l'une des citadelles clés de l'Espagne au XVIIIe siècle, comme toujours a été, sans doute, la Barcelone.

Mots-clés: gouverneurs, Citadelle, Barcelone, Bourbon, XVIIIe siècle.

1. INTRODUCCIÓ¹

El 7 de març de 1716 el militar borbònic Miguel Aguilar escrigué: «Hoy día de la fecha a las siete y media de la mañana se empezaron los fundamentos de la Ciuda-

1. El present article s'inscriu dintre del Grup d'Estudi de les Institucions i de les Cultures Polítiques (Segles XVI-XXI), dirigit per Joaquim Albareda Salvadó, catedràtic d'Història Moderna de la Universitat Pompeu Fabra (Barcelona), i finançat per la Generalitat de Catalunya (ref. 2017-SGR-1041). L'autor també vol agrair a Francisco Andújar Castillo, catedràtic d'Història Moderna de la Universitat d'Almeria, la seva ajuda en l'elaboració d'aquest treball, amb la consulta de la base de dades informatitzada Fichoz (CNRS), relativa al personal administratiu i de govern de la monarquia espanyola a l'època moderna. Aquest important fitxer és, avui dia, accessible en línia a <www.fichoz.org>. Durant l'edat moderna, l'Administració hispana acostumava a castellanitzar els noms dels militars d'origen estranger al servei del rei. En el nostre estudi hem convingut mantenir la grafia castellana, present en la documentació primària, i no catalanitzar-la per a evitar confusions innecessàries. En aquest cas, hem seguit el criteri de la *Gran enciclopèdia catalana*, dirigida per Joan Carreras i Martí, vol. 24, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2000 (7a reimpr. actualitzada), p. 23, veu *Jorge Próspero de Verboom y de Wolf*. També hem seguit Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, 1997, p. 557-695.

dela [...]. Hoy he observado muy malos semblantes en muchos de los naturales de esta ciudad. Creo en efecto de ver empezada, en evidencia, la Ciudadela que nunca creían».² Sens dubte, la Ciutadella de Barcelona representà la culminació d'un llarg i ambiciós projecte meditat per la monarquia espanyola des de feia temps. Tot i que Felip V autoritzà, per fi, la seva construcció seguint el projecte presentat per l'enginyer general flamenc Jorge Próspero de Verboom Wolf el 1715, avui sabem, però, que la idea d'una ciutadella per a Barcelona prengué forma al voltant de la conjuntura bèl·lica del 1640. Cent anys després, la impressió mola de pedra que s'aixecà sobre el popular barri de la Ribera era ja una realitat ben visible.³

La nova ciutadella, a part d'acollir un poderós dispositiu d'artilleria, també aquarterà un nombrós contingent de tropes.⁴ El coronel, Félix Colón y Larriátegui, recordà en la seva obra *Juzgados militares de España y sus Indias* que el governador militar de la plaça sempre tingué «baxo sus órdenes a los Gobernadores de la Ciudadela o Castillos».⁵ No obstant això, la Ciutadella de Barcelona sempre tingué el seu propi estat major, el qual —seguint una estricta jerarquia— estava format per un governador, un tinent de rei i un sergent major. Tot i així, el que fou el seu primer governador —l'esmentat enginyer Verboom— va saber jugar al seu favor la por de Felip V que els catalans es tornessin a rebel·lar i va aconseguir —almenys durant la seva vida— que el comandament militar de la Ciutadella, sota la seva autoritat, tingués certa autonomia respecte al govern militar i polític (el corregidor) de la plaça d'armes. L'única autoritat per sobre del governador de la fortalesa era el capità general de Catalunya.⁶ Per altra banda, hem de dir que actualment hi ha a disposició del lector valuoses propostes arquitectòniques relatives a la Ciutadella, però res, en canvi, sobre el component humà que acollí durant el segle XVIII.⁷ La nostra intenció, en aquest article, ha estat estudiar el perfil militar dels governadors de la Ciutadella barcelonina entre els

2. Josep CATÀ I TUR i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Absolutisme contra pactisme. La Ciutadella de Barcelona (1640-1704)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2008, p. 90 (Episodis de la Història, 351).

3. Josep Maria TORRAS I RIBÉ, «El projecte de repressió dels catalans de 1652», a Eva SERRA (ed.), *La revolució catalana de 1640*, Barcelona, Crítica, 1991, p. 241-290.

4. Un informe del capità general de Catalunya —marquès de Castelrodrigo— del juliol del 1717 recomanava desplegar cent vint-i-sis canons. En canvi, l'enginyer Verboom pensava que amb cent vint-i-dues peces n'hi hauria prou. Bona part de l'artilleria fou instal·lada als baluards anomenats del Rei i de la Reina, que miraven cap a la ciutat. Les tropes dins la fortalesa foren uns cinc mil seixanta homes. Vegeu Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ i Josep CATÀ I TUR, *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*, Madrid, Muñoz Catà, 2005, p. 127-144.

5. Félix COLÓN DE LARRIÁTEGUI, *Juzgados militares de España y sus Indias*, tom II, Madrid, Imprenta de la Viuda de Ibarra, Hijos y Compañía, 1788, p. 179.

6. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom. Ingeniero militar flamenco de la monarquía hispana*, Madrid, Fundación Juanelo Turriano, 2015, p. 217-218.

7. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *La iglesia de la Ciudadela de Barcelona*, Madrid, Ministerio de Defensa, 2004.

anys 1718 i 1808. Una fortalesa situada en una ciutat que, en temps del primer Borbó, fou considerada plaça «de la primera confianza de España».⁸

2. ORIGEN GEOGRÀFIC I CONNEXIONS FAMILIARS

Segons les nostres dades, la Ciutadella de Barcelona tingué deu governadors entre els anys 1718 i 1808. Excepte un, tots foren súbdits del rei d'Espanya, però no tots havien nascut a la península Ibèrica. El professor Jean-Pierre Dedieu fa bé de recordar-nos que, en una monarquia de servidors plurinacionals —com encara era l'Espanya borbònica—, pot resultar inadequat dividir els actors polítics —civils i militars— entre estrangers i espanyols, bàsicament perquè, on hi havia els uns i els altres, el monarca absolut tan sols veia servidors i vassalls. Això sí, en funció del seu origen geogràfic, l'hispanista francès accepta diferenciar aquests individus en regnícoles i no regnícoles.⁹ En línies generals, podem afirmar que sis dels governadors de la Ciutadella (el 60%) foren regnícoles, és a dir, nascuts a Espanya i les seves Índies.

Aquest col·lectiu hispà fou hegemònic durant bona part de la segona meitat del segle XVIII. Quatre (el 40%) eren espanyols peninsulars i dos més (el 20%) eren espanyols nascuts a les colònies americanes. Entre els peninsulars, tres (el 30%) foren súbdits de la Corona de Castella. Un d'ells era Alonso Fuenlabrada Gómez, nascut a Casarrubios del Monte (Toledo) l'any 1697. La Real Chancillería de Valladolid li reconegué la seva *hidalgúia*. El seu primogènit, el mariscal de camp Francisco Fuenlabrada, fou —com el seu pare— capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles. El 1788 el rei nomenà Francisco cavaller del prestigiós orde de Carles III.¹⁰ Alejandro de Arroyo de Rozas era de Cantàbria (natural de Quintana, a la vall de Soba), on nasqué el 1711. El seu pare, Felipe de Arroyo Castillo, fou *hijodalgo*. Dins el padró de la vall de Soba, Alejandro també figurava com a *hijodalgo*, regidor i procurador general. L'any 1743 el rei Felip V li concedí l'hàbit de cavaller de Santiago. El germà de la seva esposa cubana, José Rafael Montalvo, fou segon comte de Macuriges.¹¹ En canvi, era andalús Francisco Tamariz, nascut a la població sevillana d'Écija el

8. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 560, nota 4.

9. Jean-Pierre DEDIEU, «Los gobernadores de Lérida, Barcelona y Gerona en el siglo XVIII», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-II (1998), *Actes: Catalunya i Europa a l'Edat Moderna. IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, p. 493-495.

10. Archivo General Militar de Segovia (AGMS), exp. F-1895. Fichoz, 009272 i 010883.

11. Archivo General de Simancas (AGS), *Secretaría de Guerra*, «Expedientes Personales», 5. José Carlos CASAS Y SÁNCHEZ, «Cántabros en América. Don Alejandro de Arroyo. Un sobano del s. XVIII», *ASCAGEN. Revista de la Asociación Cántabra de Genealogía* (Santander), núm. 3 (2010), p. 17-40. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español. Reinados de Carlos IV y Fernando VII*, Villatuerta (Navarra), FEHME, 2012, p. 76-77. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a*

1718. Els seus pares estaven emparentats amb els Tamariz-Martel y Portel, marquesos de la Garantía.¹² Més dubtós, però, és el lloc on nasqué Juan Andrés Dabán Busterino. Sens dubte, els seus progenitors eren *hidalgos* guipuscoans, però gran part de les referències biogràfiques —amb certa confusió— situen el naixement de Juan Andrés en diverses poblacions del regne d'Aragó, com l'Almúnia (Saragossa) o bé l'Almúnia de Sant Joan (Osca). Tot i que no falta una altra versió que fixa el seu bateig a la vila d'Armunia, al regne de Lleó. No hem pogut clarificar aquest dubte, però sí que sembla que hi ha consens a datar el seu naixement en l'any 1724.

Tanmateix, però, si acceptem l'origen aragonès del nostre home, tot i que sigui accidental, això deixaria en un exigü 10 % la representació dels territoris de l'extingida Corona d'Aragó en la governació de la Ciutadella barcelonina. Dabán Busterino es mullerà amb una de les famílies més poderoses de l'Havana. La seva esposa, María Catalina Urrutia, era filla de l'oïdor de la Reial Audiència de Santo Domingo, Bernardo Urrutia. La nombrosa prole de Dabán estigué vinculada a l'Exèrcit i l'Armada. Antonio Dabán Urrutia fou capità de navili, oficial de la Secretaria del Despatx de Marina (1823) i conseller d'Índies (1832-1834) i del Consell Reial d'Espanya i Índies (1834-1836). Antonio va ser condecorat cavaller pels distingits ordes de San Fernando, San Hermenegildo i Crist de Portugal.¹³

Respecte als espanyols d'origen americà, sabem que Gregorio Fernández de Córdoba era de família andalusa, però nasqué el 1725 a la població mexicana d'Hidalgo del Parral, que llavors era una rica ciutat minera dependent de la província de Nova Biscaia, al virregnat de Nova Espanya, on el seu pare, el mestre de camp Juan Fernández de Córdoba, fou governador i capità general (1703-1708). Gregorio fou també un dels primers cavallers de l'orde de Carles III (1772). La seva única filla, Rafaela Fernández de Córdoba, es va casar amb Rafael María de Giraldele, segon comte de Giraldele, un títol concedit pel papa Benet XIV l'any 1743.¹⁴ D'altra banda, membre

Catalunya, p. 570-571 i 601-602. Vicente de CADENAS Y VICENT, *Caballeros de la orden de Santiago. Siglo XVIII*, vol. III, Madrid, Hidalguía, 1978, exp. 997, p. 209. Igualment, vegeu més informació a PARES (Portal de Archivos Españoles), ES. 41091. AGI/23//INDIFERENTE, 156, N. 12, i ES. 47161. AGS/2.18.7.26//SGU, LEG, 7226, 56; i Fichoz, 000023.

12. Fichoz, 012245. Família Porcel, marquesat de la Garantía, comtat de las Lomas (<www.heraldaria.com>).

13. AGMS, exp. D-9. Fichoz, 010573. PARES, ES. 47161. AGS/2.18.17//SGU, 7146, 3. Vegeu també Francisco José GINORIO VISCAL, *Antecedents and descendents of Dr. Bernardo de Urrutia Matos (Including Garriga, Dabán and related families)*, vol. 2, s.l., Francisco José Ginorio Viscal, 2009, p. 5-6. Guillermo LOHMANN VILLENA, *Los americanos en las órdenes nobiliarias (1529-1900)*, vol. II, Madrid, CSIC, 1947, p. 315-316. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 251.

14. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), 1037/45: Daniel Troc, *Registros de testamentos militares, 1772-1793*, f. 132-134v, Barcelona, 25 de novembre de 1780. Fichoz, 007602. AGMS, exp. F-638. PARES, ES. 41091. AGI/23//INDIFERENTE, 146, N. 35. María Luisa RODRÍGUEZ-SALA (ed.), *Los gobernadores de la Nueva Vizcaya del siglo XVIII: Análisis histórico-social de fuentes primarias*,

d'una rica família veneçolana amb profundes arrels americanes fou Miguel Pacheco y Mijares de Solórzano, que nasqué a Caracas (província de Veneçuela) el 1725. Tres generacions de la família eren veneçolanes vinculades a l'oligarquia de Caracas i Trujillo. El seu pare, Antonio Pacheco y Tovar, fou nomenat comte de San Javier després de pagar vint-i-dos mil ducats al monestir aragonès de Sant Victorià. En canvi, l'avi matern, Juan Mijares de Solórzano, era marquès de Mijares. Miguel aconseguí un hàbit de cavaller de Santiago l'any 1777.¹⁵

Pel que fa als governadors no regnícoles, que per a molts eren estrangers, ja que no eren nascuts a Espanya (tot i que potser eren naturalitzats i casats, o no, amb peninsulars i tenien descendència ja hispana), cal esmentar quatre individus, que representaven el 40 % dels governadors de la Ciutadella barcelonina. Entre ells sempre destacà un selecte i reduït grup de militars flamencs exiliats dels Països Baixos espanyols, que, en nombre de tres, equivalen al 30 % del col·lectiu total. Poques presentacions necessita l'enginyer general Jorge Próspero de Verboom, nascut a Brussel·les el 1665. El seu pare fou el també enginyer Corneli de Verboom, de qui —juntament amb el seu mestre, Sebastián Fernández de Medrano— aprengué tot el que fa referència a l'art de la fortificació. El nostre home es mullerà amb la filla de Juan Baltasar Vischer, cavaller de Celles i baró del Sacre Imperi. L'any 1727 Verboom fou nomenat vescomte de Nieuvorde —a Flandes—, però Felip V li deixà canviar la denominació del títol per la de marquès de Verboom, títol nobiliari que, més endavant, passà als seus descendents.¹⁶ Verboom fou substituït pel seu gendre, Lotario Francisco Adolfo de Lotzen Roben, natural de Linster (Luxemburg), on nasqué el 1688. El seu pare, Otón Enrique de Lotzen, era senyor de Linster. Lotario emparentà amb els Verboom

1700-1769, Durango, Universidad Juárez del Estado de Durango, Instituto de Investigaciones Históricas, 2000, p. 41-55.

15. AGS, *Secretaría de Guerra*, «Expedientes personales», 40. Fichoz, 003409, 016901 i 017342. Vegeu també PARES, ES. 28079. AHN//OM-EXPEDIENTILLOS, N. 8204, i ES. 28079. AHN//OM-CABALLEROS-SANTIAGO, exp. 6149. Guillermo LOHMANN VILLENA, *Los americanos en las órdenes nobiliarias*, p. 392-393. María del Mar FELICES DE LA FUENTE, *La nueva nobleza titulada de España y América en el siglo XVIII (1701-1746). Entre el mérito y la venalidad*, Almería, Universidad de Almería, 2012, p. 54-55 i 343 (Historia, 16). Vegeu també Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 676.

16. AGS, *Secretaría de Guerra*, «Expedientes personales», 58. AHPB, 997/41: Carles Rondó, *Llibre de testaments, 3-VIII-1733/14-IV-1755*, f. 31r-39r, Barcelona, 7 de gener de 1740. Fichoz, 007268. Horacio CAPEL SÁEZ et al., *Los ingenieros militares en España. Siglo XVIII. Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1983, p. 472-481 (Geo Crítica. Textos de Apoyo; 3). María Teresa FERNÁNDEZ-MOTA DE CIFUENTES, *Relación de títulos nobiliarios vacantes, y principales documentos que contiene cada expediente que, de los mismos, se conserva en el Archivo del Ministerio de Justicia*, 2a ed., Madrid, Hidalguía, 1984, p. 60. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Verboom: Jorge Próspero Verboom. Ingeniero militar flamenco de la monarquía hispana*, Madrid, Fundación Juanelo Turriano, 2015, p. 211-227. Jesús CANTERA MONTENEGRO, «Jorge Próspero Verboom», a *Diccionario biográfico electrónico* [en línia], Madrid, Real Academia de la Historia, <www.rah.es>.

quan es va casar amb la filla petita del governador de la Ciutadella. En una data no gaire fàcil de precisar, el rei li concedí el marquesat de Roben, que tingué continuïtat amb el seu primogènit, el tinent general Enrique Luis de Lotzen Roben y Verboom, segon marquès de Roben. El llinatge familiar flamenc Verboom-Roben dominà sense contestació la governació de la Ciutadella durant quasi mig segle.¹⁷ Per acabar, no podem oblidar Diego de Brías y Ulloa. El seu pare, Benito, era flamenc, però la seva mare era espanyola. Diego va néixer a Chimay (Flandes) l'any 1710. Era marit de la neta del magistrat Lorenzo de Santayana y Bustillo. La seva família tingué importants connexions de parentiu amb els influents comtes de Brías, servidors dels Borbó en espais cortesans i militars.¹⁸

En el seu moment veurem que aquest petit grup d'exiliats fou el més afavorit pels monarques (fins i tot per davant dels hispans) i el que aconseguí els honors i les graduacions militars més altes dels deu governadors que tingué la fortalesa. A part, amb un 10%, queda un cas força singular: el francès Juan Viard de Santilli, últim dels governadors de la Ciutadella de Barcelona d'aquest període. Viard nasqué a la ciutat de Mâcon (Borgonya) el 1754. Era, doncs, súbdit de Lluís XV de França. Des del regnat de Felip V no fou pas estranya la col·laboració entre les dues branques de la casa de Borbó i no foren pocs els francesos al servei dels Borbó hispans. Viard estigué casat amb Francisca de Paula Aguirre, una espanyola cambrera de la reina Maria Lluïsa de Parma. El dia de noces foren padrins els ducs de Frías i Uceda.¹⁹ Com podeu veure, gairebé tots els governadors de la Ciutadella estigueren ben connectats a una sòlida xarxa de solidaritat clientelar, per altra banda fonamental per a poder ascendir en un entorn privilegiat com era la Cort espanyola de l'Antic Règim.²⁰

17. AGS, *Secretaría de Guerra*, «Expedientes personales», 47. AHPB, 1020/16: Félix CAMPLOCH, *Manual*, 16, f. 15-16v, Barcelona, 18 de gener de 1757. Fichoz, 009177. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*, Brussel·les, F. Parent, 1858, p. 395. Vicente de CADENAS Y VICENT, *Caballeros de la orden de Santiago*, exp. 1052, p. 252. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 616-617. Didier OZANAM i René QUATREFAGES, *Los capitanes y comandantes generales de provincias en la España del siglo XVIII*, Còrdova, UCO, 2008, p. 182-183 (Estudios de Historia Moderna. Colección Maior; 32).

18. AGS, *Secretaría de Guerra*, «Expedientes personales», 9. AHPB, 955/37: Josep COLS, 3, *Testamentos, 1736-1750*, f. 43r-57v, Barcelona, 2 de novembre de 1741. AHPB, 1037/45: Daniel TROC, *Registros de testamentos militares, 1772-1793*, f. 63r-66v, Ciutadella de Barcelona, 4 de juliol de 1776. Vegeu també AGMS, exp. B-3774. Fichoz, 005542. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes*, p. 290. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 626. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 139.

19. AGMS, exp. B-2254. Fichoz, 012448. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes*, p. 402. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 921.

20. José María IMÍZCOZ BEUNZA, «Comunidad, red social y élites. Un análisis de la vertebración social en el Antiguo Régimen», a José María IMÍZCOZ BEUNZA (dir.), *Élites, poder y red social. Las élites del País Vasco y Navarra en la Edad Moderna*, Bilbao, Servicio de Publicaciones, Universidad del País Vasco, 1996, p. 13-50.

3. SOLDATS DE LA CASA REIAL

Sorprèn, però, que només quatre dels militars que tingueren sota el seu comandament la governació d'una ciutadella capital com fou la de Barcelona, nasqueren a Espanya (el 40%). La resta —en total sis (el 60%)— havien nascut en territoris fora de la Península, com ara Flandes, Amèrica i França. Resulta, doncs, evident que ésser militar natural d'Espanya no fou mai un requisit indispensable —per als monarques de la casa de Borbó— per a accedir al càrrec de governador de la Ciutadella barcelonina. En efecte, una força militar com era l'Exèrcit espanyol del segle de la Il·lustració no era encara nacional, en el sentit que avui dia donem a aquest terme, sinó que estava integrat per militars pertanyents a diferents nacions que servien —com a súbdits i vassalls lleials— tan sols el rei d'Espanya, la seva dinastia —els Borbó—, no el país.²¹

Els vincles afectius amb la terra que governava el sobirà eren molt difusos: la fidelitat era només al monarca. Francisco Andújar Castillo i Thomas Glesener han estudiat l'efecte especial d'aquest vincle personal entre els militars originaris de Flandes, Itàlia, Irlanda, França i Suïssa, i el rei espanyol. El servei i la lleialtat d'aquests soldats —tant al camp de batalla com a la cort i als governs territorials d'Espanya i les Índies— normalment comportaven unes contraprestacions en forma de mercès; és a dir, una gestió concreta de la reial gràcia, que depenia en exclusiva del sobirà, com a monarca absolut que era i sempre fou el rei d'Espanya. Per aquest mateix motiu, no ens ha de sorprendre pas que els reis hispànics sempre afavorissin la designació de governadors de la Ciutadella de Barcelona entre militars no regnícoles, que prestaren uns serveis —tant personals com familiars— pels quals el rei tingué el deure moral de mostrar gratitud. Aquest fou el cas dels militars d'origen flamenc exiliats durant la Guerra de Successió espanyola, molts dels quals sacrificaren hisenda i posició social, al seu país d'origen, per a defensar els drets dinàstics de Felip V.²²

21. Enrique MARTÍNEZ RUIZ, *El Ejército del Rey. Los soldados de la Ilustración*, Madrid, Actas, 2018.

22. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, *Los militares en la España del siglo XVIII. Un estudio social*, Granada, Universidad de Granada, 1991, p. 109-110. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Las naciones en el Ejército de los Borbones», a David GONZÁLEZ CRUZ (ed.), *Extranjeros y enemigos en Iberoamérica: la visión del otro. Del Imperio español a la Guerra de la Independencia*, Madrid, Sílex, 2010, p. 137-154. Thomas GLESENER, «¿Nación flamenca o élite de poder? Los militares “flamencos” en la España de los Borbones», a Antonio ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO i Bernardo José GARCÍA GARCÍA (ed.), *La monarquía de las naciones: patria, nación y naturaleza en la monarquía de España*, Madrid, Fundación Carlos de Amberes, 2004, p. 701-719. Thomas GLESENER, «La hora felipista del siglo XVIII: auge y ocaso de la nación flamenca en el ejército borbónico», *Cuadernos de Historia Moderna. Anejos* (Madrid), núm. x (2011), p. 77-101. Thomas GLESENER, «¿De súbditos a extranjeros? Tres formas de ser flamenco en España tras la pérdida de Flandes», a David GONZÁLEZ CRUZ (ed.), *Represión, tolerancia e integración en España y América: extranjeros, esclavos, indígenas y mestizos durante el siglo XVIII*, Madrid, Doce Calles, 2014, p. 77-95. Thomas GLESENER, «El ejército de los exiliados. Exilio y militarización en España, del tratado de Utrecht a la Revolución francesa», a José Javier RUIZ IBÁÑEZ i Igor PÉREZ TOSTADO (coord.), *Los exilia-*

En aquesta línia, cal dir que entre els militars regnícoles hispans i els no regnícoles d'origen estranger que foren governadors de la Ciutadella, fou clau la proximitat al monarca en forma de criats i servidors. És a dir, fou fonamental gaudir de la confiança règia i pertànyer als cossos militars d'elit de la Casa Reial. Ens referim, òbviament, als dos regiments de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles i valones, la responsabilitat de les quals no tan sols consistia a protegir i custodiar els palaus on residien el rei i la família reial, sinó que aquestes dues unitats també s'havien de cohesionar com a força de combat present en primera línia en les guerres europees, on es dirimiren els interessos dinàstics de la branca espanyola de la casa de Borbó.²³ Per aquest motiu, les Reials Guàrdies sempre constituïren un cos privilegiat i els seus membres gaudiren d'honors, càrrecs, sous i graduacions molt superiors als dels altres oficials de l'Exèrcit regular. La confiança del rei envers els oficials de les seves guàrdies fou màxima i sempre se'ls encomanaven càrrecs en destinacions geogràfiques de responsabilitat sensible, com ara Catalunya, on els batallons de les Reials Guàrdies espanyoles i valones s'alternaven en permanent guarnició. Això explicaria que per al monarca fos natural dipositar el govern de la Ciutadella de Barcelona en mans d'oficials eminents adscrits a ambdós cossos.

Segons les nostres dades, dels deu governadors que tingué la fortalesa, set (el 70 %) foren oficials dels regiments de les Reials Guàrdies, i tots ells exhibiren la graduació de capità de fusellers o bé de granaders. La distribució dels oficials, per regiment, era la següent: quatre dels governadors —Alonso Fuenlabrada, Gregorio Fernández de Córdoba, Francisco Tamariz i Miguel Pacheco y Mijares— foren capitans de les guàrdies espanyoles (el 40 %)²⁴ i eren espanyols, però dos d'ells nasqueren a Amèrica; els tres restants (el 30 %) foren capitans del regiment germà de les Reials Guàrdies

dos del rey de España, Madrid, Fondo de Cultura Económica de España, 2015, p. 349-372. Óscar RECIO MORALES, «Una nación inclinada al ruido de las armas». La presencia irlandesa en los ejércitos españoles, 1580-1818: ¿La historia de un éxito?», *Tiempos Modernos* (Madrid), núm. 10 (2004), p. 1-15. Óscar RECIO MORALES, «La “España italiana” del setecientos: un balance historiográfico», *Rivista Storica Italiana* (Nàpols), vol. CXXVII (2015), p. 274-303. Vegeu també Javier BRAGADO ECHEVARRÍA, «Los regimientos suizos al servicio de España en las guerras de Italia (1717-1748)», *Cuadernos de Historia Moderna* (Madrid), núm. 41 (2016), p. 295-312.

23. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «La “confianza” real: extranjeros y guardias en el gobierno político-militar de Cataluña (s. XVIII)», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-II (1998), *Actes: IV Catalunya i Europa a l'Edat Moderna. Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, p. 518. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «La Corte y los militares en el siglo XVIII», *Estudis* (València), núm. 27 (2001), p. 91-120.

24. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Élites de poder militar: las Guardias Reales en el siglo XVIII», a Juan Luis CASTELLANO, Jean-Pierre DEDIEU i María Victoria LÓPEZ-CORDÓN (ed.), *La pluma, la mitra y la espada. Estudios de historia institucional en la edad moderna*, Madrid i Barcelona, Marcial Pons. Historia, 2000, p. 87. Rafael CERRO NARGÁNEZ, «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)», *Bulletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* (Barcelona), vol. LV, 2015-2016 (2018), p. 91-129.

valones i dos d'ells eren flamencs —Lotario Francisco Adolfo de Lotzen, marquès de Roben, i Diego de Brías—, i l'altre fou un francès assimilat —Juan Viard—. ²⁵ Tanmateix, però, no podem pas ignorar que no tots els governadors de la Ciutadella estigueren vinculats als dos regiments: un 30 % pertanyien a altres cossos. Per exemple, Verboom —el constructor de la fortalesa—, tot i que era flamenc, no formà part de les Reials Guàrdies valones. El seu prestigi personal era tan gran a la cort que mai no sentí, pel que sembla, la necessitat d'integrar-se en aquesta força d'elit. Verboom tenia accés directe al rei i als seus ministres. Ell era membre eminent d'un altre cos militar selecte i científic com era el d'enginyers, del qual era comandant en cap, amb el grau d'enginyer general. Per a Verboom això fou suficient. Ell sabia molt bé que en qüestions relatives a la Ciutadella era una veu autoritzada i que a Madrid la seva opinió no podia ser ignorada. Diferent, però, fou el cas dels espanyols Alejandro de Arroyo i Juan Andrés Dabán Busterino, que tingueren un perfil militar més baix que el de Verboom perquè eren oficials de regiments de línia. Per descomptat, la graduació militar amb la qual s'accedia a una ciutadella del calibre de la de Barcelona —segons l'escalafó de l'Exèrcit regular— fou sempre la d'oficial general. Tots els capitans dels regiments de la Casa Reial, tant si eren de guàrdies espanyoles com si ho eren de valones, gaudiren de doble graduació: la de capità de guàrdies i la d'oficial general de l'Exèrcit regular, amb els salaris corresponents. ²⁶

Com veiem, tot eren avantatges si es formava part d'aquest selecte exèrcit paral·lel que eren les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles i valones. Tot i així, cap dels nostres militars mai no formà part de l'escalafó superior que eren les companyies de guàrdies de corps. De fet, els militars més propers, físicament, al monarca. Malgrat tot, direm que tots els governadors de la Ciutadella de Barcelona tingueren la graduació d'oficial general. Les gradacions més comunes foren la de brigadier, la de mariscal de camp i la de tinent general. No obstant això, és just recordar que fou un militar aliè a les Reials Guàrdies qui tingué la graduació militar més alta. Em refereixo, òbviament, a Jorge Próspero de Verboom. En efecte, quan prengué possessió del càrrec de governador l'any 1718, Verboom ja era, a part d'enginyer general, tinent general. Felip V volgué recompensar-li els serveis i l'ascendí a capità general l'any 1737. Era la màxima graduació a la qual podia accedir un militar. Els flamencs, el marquès de Roben i Diego de Brías, entraren a la Ciutadella de Barcelona amb el grau de mariscal de camp. Ambdós, però, eren també capitans de guàrdies valones. Els dos ascendiren

25. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes*, p. 290, 395 i 402. Thomas GLESENER, *L'empire des exiliés. Les Flamands et le gouvernement de l'Espagne au XVIIIe siècle*, Madrid, Casa de Velázquez, 2017, p. 48 i seg.

26. Francisco ANDÚJAR CASTILLO, «Las élites de poder militar en la España borbónica. Introducción a su entorno prosopográfico», a Juan Luis CASTELLANO (ed.), *Sociedad, administración y poder en la España del Antiguo Régimen. Hacia una nueva historia institucional. I^o Simposium Internacional del grupo P.A.P.E.*, Granada, Universidad de Granada, 1996, p. 207-235.

a tinent general el 1754 i el 1789, respectivament. Podem afirmar, sense por d'equivocar-nos, que els tres militars flamencs de la Ciutadella foren els militars amb més alta graduació. Cap dels espanyols obtingué honors tan distingits. Alonso Fuenlabrada, Alejandro de Arroyo i Juan Andrés Dabán foren nomenats governadors quan eren mariscals de camp, però ja no aconseguiren cap altre ascens superior. En canvi, els americans —capitans de Reials Guàrdies espanyoles— Gregorio Fernández de Córdoba i Miguel Pacheco y Mijares arribaren a la Ciutadella amb els despatxos de brigadier. Tots dos ascendiren a mariscal de camp el 1779 i el 1792, respectivament. Mentrestant, les carreres militars de Francisco Tamariz i Juan Viard s'estancaren, sense remei, en el grau de brigadier.²⁷

4. L'EXPERIÈNCIA MILITAR

Foren meritoris els serveis bèl·lics prestats pels governadors de la Ciutadella de Barcelona als camps de batalla del segle XVIII. En efecte, tots ells participaren en primera línia en les guerres i campanyes en què la monarquia hispana tenia interessos dinàstics per a dirimir, tant a Europa com al nord d'Àfrica i Amèrica. Així, doncs, no resulta estrany que Jorge Próspero de Verboom al·legués serveis oferts a Flandes, des de la Guerra dels Nou Anys (1688-1697), contra Lluís XIV de França. Sabem, però, que Verboom destacà a Mons (1691) i Namur (1695). Durant el conflicte successori espanyol s'integrà en les tropes de Felip V que defensaven els Països Baixos. La seva actuació fou decisiva a Anvers (1701) i en el setge de Hulst (1702). Tot i que el militar flamenc acostumava a no recordar-ho, a la península Ibèrica fou capturat per les tropes de l'arxiduc Carles a la batalla d'Almenar (1710). Estigué presoner dinou mesos a la capital catalana. Un cop fou alliberat, Verboom assessorà els ducs de Pòpoli i de Berwick en el setge de Barcelona, durant el bienni 1713-1714.²⁸ El seu gendre, el marquès de Roben, comandà un batalló del regiment de les Reials Guàrdies valones en l'assalt final a Barcelona. Però aquest militar també s'havia distingit a les batalles d'Almansa (1707) i de Saragossa (1710).²⁹

Les guerres dinàstiques a Itàlia, durant la primera meitat del segle XVIII, igualment maduraren un nombrós grup de governadors de la Ciutadella. L'enginyer Verboom —mentre construïa la fortalesa barcelonina— rebé ordres de Felip V d'embarcar-se en l'expedició cap a Sicília (1718), dins el marc revisionista d'Utrecht fomentat pel cardenal Alberoni. En aquesta campanya col·laborà, amb el marquès de Ledesma, en l'expugnació de les principals places fortes sicilianes —Palerm i Messina—,

27. Fichoz: 007268, 009177, 009272, 007602, 000023, 012245, 005542, 003409, 010573 i 012448.

28. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom*, p. 211-227.

29. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes*, p. 395.

en mans del duc de Savoia. D'altra banda, els nostres governadors obtingueren molts honors i ascensos durant la Guerra de Successió polonesa (1733-1738), en què l'Exèrcit espanyol —a les ordres del comte de Montemar— posà el regne de les Dues Sicílies en mans de l'infant Don Carles. El marquès de Roben i Alejandro de Arroyo acompanyaren l'infant en la conquesta de Nàpols i Sicília els anys 1734 i 1735. Durant aquest temps foren ocupades les ciutats de Càpua, Gaeta, Messina, Siracusa i Trapani. Diego de Brías serví en les Reials Guàrdies valones al camp de batalla de Bitonto (1734), on la victòria assegurà la Corona napolitana al futur rei Carles III, però no morí el seu oncle, Alejo de Brías, comte de Brías.³⁰

La Guerra de Successió austríaca (1740-1748) fou una altra oportunitat per a contreure mèrits als camps de batalla italians, tot i que el balanç final no fou tan positiu per als interessos de la casa de Borbó. Novament, Alejandro de Arroyo, Francisco Tamariz i Juan Andrés Dabán Busterino estigueren adscrits als regiments espanyols que el primer Borbó posà a disposició del seu fill petit —l'infant Don Felip— i que sota el comandament del marquès de la Mina i del comte de Gages lluitaren —amb ajuda militar francesa— a la Savoia i la Llombardia.³¹ Les campanyes, entre els anys 1743 i 1748, foren particularment dures i no sempre victorioses. Les operacions militars a Arsenal (1743), Niça (1744), Dolce-Aqua (1744), Demont i Cuneo (1744), el riu Tanaro (1745) i Tidone (1746), no aconseguiren pas derrotar els savoians, ni tampoc els imperials. En canvi, les sagnants batalles de Vilafranca de Niça (1743) i, sobretot, de Camposanto (1743), no foren decisives i es clogueren amb nombroses baixes. Dabán i Brías foren ferits en la batalla de Piacenza (1746), mentre que el pare d'aquest últim —el brigadier i capità de les Reials Guàrdies valones Benito de Brías— morí a Velletri (1744) quan defensava el campament que allotjava el rei Carles VII de Nàpols.³² El nord d'Àfrica també va atreure l'atenció d'alguns dels nostres soldats. El marquès de Roben participà en l'expedició de Ceuta com a ajudant del comte de Glimes (1720-1721), i Arroyo i Brías s'embarcaren en la triomfal recuperació d'Orà (1732). Per contra, Brías i Viard intervingueren en el desastrós desembarcament d'Alger (1775), dirigit pel militar irlandès Alejandro O'Reilly. La Guerra dels Set Anys (1756-1763) tampoc no obtingué un resultat favorable. Els oficials generals Francisco Tamariz, Miguel Pacheco i Diego de Brías formaren part del cos expedicionari que envaí Portugal, però, a part de la conquesta de la plaça fronterera d'Almeida (1762), no s'aconseguí cap més èxit. Molt curiosa, però, resulta la relació personal entre Juan Andrés Dabán i Alejandro de Arroyo. Ambdós militars es coneixien perquè coincidiren a l'Havana durant el fatídic estiu del 1762, quan la flota anglesa assetjà la plaça

30. Fichoz: 007268, 009177, 009272, 007602, 000023, 012245, 005542, 003409, 010573 i 012448.

31. Francisco José GINORIO VISCAL, *Antecessors and descendants*, p. 6-10.

32. María del Carmen MELENDERAS GIMENO, *Las campañas de Italia durante los años 1743-1748*, Múrcia, Universidad de Murcia, 1987, p. 53.

caribenya. Dabán va dirigir les tropes espanyoles, que intentaren, infructuosament, trencar l'anell exterior de les bateries britàniques; mentre que Arroyo assumí, poc després, la deshonra de ser un dels signants de la capitulació de l'Havana, per la qual cosa fou sotmès a un consell de guerra a Espanya, però Carles III l'exonerà de tota responsabilitat el 1765.³³

El setge de Gibraltar, entre els anys 1779 i 1783, durant la guerra contra Anglaterra, tornà a reunir un selecte grup d'aquest col·lectiu. Per a molts d'ells, aquesta fou l'última acció militar abans de passar a comandar la governació de la Ciutadella de Barcelona. Aquí podem trobar Tamariz, Pacheco i Viard. El francès, Juan Viard de Santilli, encara era jove quan fou cridat a forma part de l'Exèrcit espanyol que lluità contra la Convenció Nacional francesa (1793-1795). Al front d'Aragó fou ferit en l'acció de Lescun (1794). Viard era el governador de la Ciutadella el febrer del 1808, quan el general napoleònic d'origen italià Lecchi capturà, de sorpresa, la fortalesa barcelonina. Anys després, el nostre home fou desterrat a França per ordre de les autoritats d'ocupació.³⁴

5. SERVEIS DINS L'ADMINISTRACIÓ TERRITORIAL

Excepte Verboom, tots els altres governadors que entraren a la Ciutadella de Barcelona ja no tornaren a trepitjar un camp de batalla. L'any 1727 l'enginyer flamenc ajudà el comte de Las Torres en l'infructuós setge de Gibraltar. Després d'aquest episodi, Verboom no participà en cap altra acció més. Els motius de la fi d'aquest cicle bel·licós són obvis: edat avançada, salut delicada i ferides de guerra. En aquesta línia, eren contínues les referències d'aquests militars al seu feble estat físic a causa del foc enemic en combat.³⁵ I, sens dubte, l'edat i les malalties hagueren d'agreuja, en conjunt, les evidents limitacions físiques d'aquests soldats, que ja no podien afrontar, amb garanties, les exigències de la guerra.³⁶ Tanmateix, la fi d'una prolongada etapa de

33. Cesáreo FERNÁNDEZ DURO, *Armada Española, desde la unión de los reinos de Castilla y de Aragón*, tom VII, Madrid, Biblioteca Digital de Castilla y León, 1901, p. 76.

34. Joan MERCADER I RIBA, *Catalunya i l'imperi napoleònic*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, p. 19.

35. El 1730 l'enginyer Verboom recordava a Felip V les ferides de guerra, no cicatritzades, que tenia repartides per tot el cos, una de les quals era de dues bales que rebé a les cames en la batalla d'Almenar (1710). Diego de Brías fou ferit greument a l'Alger (1775) i Viard, al Pirineu francès, durant la guerra contra la Convenció (1794). Cap dels tres no tornà a l'acció, mentre que Dabán i Arroyo arrossegaren tota la vida les ferides obtingudes en les guerres italianes de la primera meitat del segle XVIII. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom*, p. 258. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 626. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 76-77 i 251.

36. El marquès de Verboom tenia 53 anys d'edat quan es feu càrrec de la Ciutadella de Barcelona el 1718, exercí el comandament durant 26 anys i morí amb 79 anys. El marquès de Roben tenia 56 anys quan

sagnants combats no significava pas, necessàriament, deixar el servei reial. El professor Enrique Giménez ha demostrat, en els seus nombrosos treballs, que la monarquia borbònica es va basar en els oficials de l'Exèrcit per a governar una administració territorial àmpliament militaritzada com fou la del segle XVIII. És a dir, el rei convertí aquests soldats en valuosos vehicles transmissors dels interessos de la monarquia en governs militars i polítics, corregiments, capitànies i comandàncies, però també en castells, forteses i ciutadelles. Tots aquests càrrecs constituïren una sortida honorable del servei al rei per a molts militars. No era, doncs, un retir daurat —com alguns pensen— o bé una recompensa per a militars incapacitats, sinó un honor; tot un gest de confiança del rei envers els seus soldats lleials, que ara servien la Corona com a agents polítics de control desplegats per Espanya i tot Amèrica.³⁷ Malgrat tot, és cert que alguns dels governadors de la Ciutadella barcelonina tingueren experiència prèvia en l'administració territorial peninsular i colonial. L'any 1715 Verboom fou designat governador de la Seu d'Urgell i Castellciutat, amb les vegueries annexes de Puigcerdà, Cervera i Manresa. Tres anys després, Felip V, gràcies a l'«acierto con que ha executado sus Reales ordenes en la construccion de la Ciudadela de Barcelona, se ha servido conferirle el Gobierno de ella».³⁸ A Galícia havien servit els americans Gregorio Fernández i Miguel Pacheco. El primer d'ells fou governador militar i polític de la Corunya (1768) i el segon, comandant de Tuy (1787). Ambdós foren promocionats

substituï el seu sogre el 1744, estigué 21 anys a la fortalesa i morí amb 77 anys d'edat. Alonso Fuenlabrada Gómez tenia 68 anys el 1765, estigué cinc anys a la Ciutadella i morí amb 73 anys. Gregorio Fernández de Córdoba devia tenir al voltant de 45 anys quan entrà a la Ciutadella l'any 1770, mantingué el comandament una dècada i morí amb 55 anys d'edat. Alejandro de Arroyo de Rozas tenia 70 anys el 1781, estigué tan sols dos anys a la Ciutadella barcelonina, tenia 72 anys quan marxà al govern militar i polític de Lleida, el 1783, sol·licità el retir amb 78 anys d'edat i morí amb 80. Francisco Tamariz tenia 66 anys quan fou nomenat governador de la Ciutadella el 1784, estigué un trienni a la fortalesa i morí amb 69 anys d'edat. Diego de Briás i Ulloa tenia 78 anys quan fou nomenat governador el 1788 i gairebé clogué l'any de servei, perquè morí amb 79 anys. Miguel Pacheco y Mijares entrà a la Ciutadella (1789) amb 64 anys, estigué tres anys a Barcelona i morí amb 67 anys. Juan Andrés Dabán Busterino prengué possessió del càrrec de governador de la Ciutadella el 1793, amb 69 anys d'edat, estigué a la fortalesa només cinc anys, es retirà amb 74 anys i morí poc després. Juan Viard de Santilli assumí el comandament de la Ciutadella molt jove, quan tenia 44 anys, el 1798, però una dècada de mandat fou truncada el 1808, quan tenia 54 anys d'edat i morí. Així, doncs, podem trobar governadors d'edat madura, entre els 53 i els 56 anys —com foren Verboom i Roben—, en la primera meitat de la centúria; i un altre grup d'edat més avançada, entre els 64 i els 78 anys, en la segona meitat del segle —Fuenlabrada, Arroyo, Tamariz, Briás, Pacheco i Dabán—. Els més joves, en principi, foren Fernández de Córdoba (45 anys) i Viard de Santilli (44 anys). Informació d'elaboració pròpia.

37. Enrique GIMÉNEZ LÓPEZ, *Los servidores del rey en la Valencia del siglo XVIII. Estudio y repertorio biográfico*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2006, p. 21-50 (Estudis Universitaris; 104). María del Carmen IRLES VICENTE, «Los extranjeros en la administración corregimental española del siglo XVIII», a María Begoña VILLAR GARCÍA i Pilar PEZZI CRISTÓBAL (ed.), *Actas del Iº Coloquio Internacional. Los Extranjeros en la España Moderna*, tom II, Màlaga, Universidad de Màlaga, 2003, p. 439-450.

38. *Gazeta de Madrid*, 3 de maig de 1718.

després per a governar la Ciutadella.³⁹ Diego de Brías feu carrera en places catalanes. El 1775 Carles III el nomenà governador militar i polític de Tortosa, i en finalitzar el seu mandat passà a servir la governació de la Ciutadella de Barcelona.⁴⁰ En canvi, Juan Andrés Dabán tingué un *cursus honorum* de serveis molt més dilatat. El 1773 fou escollit tinent de rei de l'Havana i inspector general de les tropes veteranes i les milícies de Cuba. El 1782 era capità general interí de Cuba i poc temps després fou nomenat governador i capità general de Puerto Rico (1783-1789). Quan tornà a Espanya, Dabán assumí el govern militar de Badajoz (1790). Anys més tard, Carles IV li concedí el govern militar i polític d'Alacant, però el rebutjà perquè acceptà governar la Ciutadella.⁴¹ Per a la resta de governadors, la Ciutadella de Barcelona fou la primera destinació de guarnició, però també l'únic comandament governatiu.⁴²

El temps de permanència a la Ciutadella —com tot càrrec militar— quedà sempre a la discreció de la voluntat règia, però s'observa certa tendència que els nomenaments fossin de caràcter vitalici. Set dels governadors de la Ciutadella (el 70%) van morir en el seu càrrec i els tres restants (el 30%) es van retirar o bé van ser promoguts a altres places, tot i que això no era freqüent. La fortalesa barcelonina era considerada, pel seu prestigi indiscutible, una destinació final. És a dir, era un dels càrrecs més importants a què podien aspirar els oficials generals d'alta graduació i, per tant, la culminació d'una respectable i llarga trajectòria militar de serveis a la Corona.⁴³ Poques opcions quedaven per a continuar en altres destinacions similars. No obstant això, Jorge Próspero de Verboom, mentre fou governador, ocupà interinament la Capitania General de Catalunya (1737) per causa de la mort del seu titular, el també flamenc marquès de Risbourg. La Capitania del Principat fou una de les aspiracions frustrades del marquès de Verboom. Això sí, el nostre home mai no es plantejà renunciar al govern de la Ciutadella barcelonina.⁴⁴ Alejandro de Arroyo —no sense dificultats físiques— fou l'únic

39. *Gazeta de Madrid*, 17 de juliol de 1770, i *Gazeta de Madrid*, 3 de març de 1789.

40. *Gazeta de Madrid*, 25 d'abril de 1788.

41. Ficho, 010573 (4 de març de 1793).

42. Marquès de Roben: *Gazeta de Madrid*, 18 de febrer de 1744. Alonso Fuenlabrada Gómez: *Gazeta de Madrid*, 7 de maig de 1765. Francisco Tamariz: *Gazeta de Madrid*, 23 de gener de 1784; Juan Viard de Santilli: *Gazeta de Madrid*, 24 d'abril de 1798.

43. Moriren set governadors: Verboom (1744), Roben (1765), Fuenlabrada (1770), Fernández de Córdoba (1780), Tamariz (1787), Brías (1789) i Pacheco (1792). Un es retirà: Dabán Buserino (1798). Un altre va ser promociat a altres càrrecs i després es retirà: Arroyo (1783). I un altre fou cessat: Juan Viard (1808). Dades d'elaboració pròpia.

44. Jorge Próspero de Verboom exigí que el seu comandament a la Ciutadella no estigués sotmès a l'autoritat del govern militar i polític (corregidor) de la plaça de Barcelona. Les raons semblen òbvies. Quan l'any 1718 assumí l'autoritat de la fortalesa, ja era tinent general. Tots els governadors militars i polítics de la Barcelona del període —comte de Montemar, comte de Roydeville, Gaspar Sanz de Antona i Eugenio Gerardo Lobo— entraren amb el grau de marsal de camp, tot i que després ascendiren a tinent general. Freqüentment, el govern polític l'assumien els tinents de rei (la segona autoritat de la plaça), amb el grau de

militar que abandonà la fortalesa per a anar a una altra plaça. El 1783 Carles III l'envià a Lleida com a governador militar i polític. Dos anys després tornà a Barcelona, però ara amb el despatx de corregidor i governador militar. El 1789 Arroyo demanà el retir i poc temps més tard sol·licità la jubilació al rei.⁴⁵ El nomenament del brigadier Juan Viard de Santilli va ser tota una sorpresa. Viard era molt jove i francès, però també era capità de les selectes Reials Guàrdies valones. Mentre que la majoria dels governadors que accedien a aquest càrrec acumulaven llargs anys de servei a l'Exèrcit hispà i tenien una edat avançada, ell tan sols al·legava quaranta-quatre anys d'edat i vint-i-tres anys a la milícia.⁴⁶ Fou el governador més jove. Tanmateix, Viard, pocs dies després d'ésser designat governador de la Ciutadella, es mullerà amb la dama Maria Lluïsa de Parma. Va ser la seva elecció un regal de noces? Ho ignorem, però sabem que la reina sempre fou molt generosa amb les seves criades de confiança.⁴⁷

6. CONCLUSIÓ

Una cosa és segura: malgrat algun cas estrany, els Borbó es prengueren seriosament la responsabilitat de nomenar governadors de la Ciutadella de Barcelona entre els militars de més alta graduació de l'Exèrcit. Una altra cosa és, però, que no tots prengueren possessió del càrrec en plenitud de facultats físiques. No tots eren joves i madurs, però no tots foren vells. Dit això, és factible pensar que el càrrec de governador fos un honor vitalici, però era un honor prestigiós. Fou un càrrec apte per a aquells soldats condecorats, amb dilatats *cursus honorum* de serveis a la Corona en els

brigadier o bé de mariscal de camp. Difícilment, Verboom acceptaria ordres de governadors militars amb una graduació o una antiguitat inferior a la seva. I encara menys quan l'any 1737 Felip V l'ascendí a capità general. El ja aleshores marquès tan sols reconegué una autoritat per sobre de la seva: la del capità general de Catalunya. No resulta pas estrany que una de les seves aspiracions frustrades fos aconseguir aquest càrrec militar suprem. Vegeu Sebastià SOLÉ I COT, *El gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia —el Real Acuerdo— bajo el régimen de Nueva Planta (1716-1808). Una aportación al estudio del procedimiento gubernativo a finales del Antiguo Régimen*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 2008, p. 144 (Estudis d'Història del Dret; 2). Eduard ESCARTÍN SÁNCHEZ, «El corregiment de Barcelona: notes per al seu estudi», a *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1984, p. 47-55.

45. *Gazeta de Madrid*, 6 de febrer de 1781. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 570-571 i 601-602.

46. Quan Verboom sol·licità al rei el comandament de la Ciutadella de Barcelona, tenia 44 anys de serveis prestats a l'Exèrcit; Roben tenia 38 anys de serveis; Fuenlabrada, 45; Fernández de Córdoba, 22 anys fins al seu ascens a coronel; Arroyo, 53; Tamariz, 44; Brías, entre 54 i 60; Pacheco, 46, i Dabán Busterino, 50. Les dades aproximades que oferim són d'elaboració pròpia.

47. AGMS, exp. B-2254, llicència matrimonial del 22 d'abril de 1798, celebració del matrimoni a Aranjuez el 30 d'abril de 1798. El dia de noces els reis eren a palau. Despatx de nomenament de governador del 2 d'abril de 1798.

camp de batalla, vinculats a les tropes de la Casa Reial i que cloïen la carrera militar amb un comandament privilegiat com era la Ciutadella barcelonina. No obstant això, aquest privilegi tingué un preu. Set dels militars que exerciren el càrrec moriren durant el seu mandat. Per tant, qui entrava com a governador a la fortalesa ja no tornava a trepitjar un escenari bèl·lic. Tot i així, tres dels governadors pogueren demanar el retir o passar a altres destinacions. Per acabar, no podem pas ometre una singularitat dels governadors de la Ciutadella: entre el 1718 i el 1765 —quasi mig segle— la fortalesa estigué monopolitzada, gairebé a títol vitalici, per dues generacions de la família d'origen flamenc Verboom-Roben. Quatre reis d'Espanya —Felip V, Lluís I, Ferran VI i Carles III— mai no gosaren posar en dubte el legítim dret del patriarca d'aquesta influent parentela d'exiliats —integrada per Jorge Próspero de Verboom i pel seu gendre, el marquès de Roben— de governar la fortalesa. De fet, fins el 1765 (ja entrat el regnat de Carles III) no arribà a la Ciutadella el primer governador nascut a Espanya, que no fou altre que el mariscal de camp Alonso Fuenlabrada Gómez. Fou la recompensa d'una agràida monarquia a uns servidors lleials per fer realitat un somni llargament anhelat pels seus reis: construir una ciutadella en una ciutat clau com fou sempre Barcelona.

APÈNDIX BIOGRÀFIC

GOVERNADORS DE LA CIUTADELLA DE BARCELONA (1718-1808)⁴⁸1. *Jorge Próspero de Verboom Wolf*

Nasqué a Brussel·les (Brabant, Països Baixos) el 9 de gener de 1665. Participà en les guerres contra Lluís XIV de França i en la defensa de Besançon i Dole (Franc Comtat) a les ordres del seu pare (1674). Fou cadet del regiment d'infanteria valona de l'Exèrcit espanyol de Flandes sota el comandament del comte de Moucron (5-2-1677). Estudià matemàtiques i teoria de la fortificació a la Reial Acadèmia Militar de l'Exèrcit dels Països Baixos sota la direcció de l'enginyer Sebastián Fernández de Medrano (1680-1685). Fou alferes d'infanteria (8-1-1685) i enginyer voluntari (8-4-1686). Participà en la Guerra dels Nou Anys (1688-1697). Assistí com a enginyer el quarter mestre general de l'Exèrcit de Flandes (30-5-1690). Participà en la batalla de Fleurus (1-7-1690). Rebé la patent d'enginyer signada pel governador dels Països Baixos, el marquès de Gastañaga (6-12-1690). Participà en l'auxili de Mons, assetjada per les tropes franceses (1691). Participà en la batalla de Steenkerque (3-8-1692). Obtingué el grau de capità d'infanteria. L'elector de Baviera li concedí una companyia del regiment d'infanteria valona del comte de Groblenz (8-10-1692). Participà en la

48. Fichoz (CNRS): 004729, 011960, 012241, 026266, 082719, 121522, 007268, 009177, 009272, 007602, 000023, 012245, 005542, 003409, 010573 i 012448. *Gazeta de Madrid*, 3 de maig de 1718, 18 de febrer de 1744, 7 de maig de 1765, 17 de juliol de 1770, 6 de febrer de 1781, 23 de gener de 1784, 25 d'abril de 1788, 3 de març de 1789 i 24 d'abril de 1798. *Estado Militar de España*, 1794/74. *Kalendario Manual y Guia de Forasteros en Madrid*, 1760/80 i 1765/76/79. PARES, entrades «Juan Fernández de Córdoba», «Alejandro de Arroyo y Rozas», «Miguel José Pacheco y Mijares de Solórzano» i «Juan Dabán Bustertino». AGMS, exp. B-2254, B-3774, D-9, F-638, F-1895 i P-62. AGS, *Secretaría de Guerra*, «Expedientes Personales», 5, 9, 40, 47 i 58. AHPB, Carles RONDÓ, 997/41, f. 31r-39r; Daniel TROC, 1037/45, f. 63r-66v, i 1037/45, f. 132-134v; Josep COLS, 955/37, f. 43r-57v; i Félix CAMPLLOCH, 1020/16, f. 15-16v. Vicente VIGNAU i Francisco R. de UHAGÓN, *Índice de pruebas de los caballeros que han vestido el hábito de Santiago desde el año 1501 hasta la fecha*, Madrid, Viuda e Hijos de M. Tello, 1901, p. 29 i 262. Vicente VIGNAU, *Índice de pruebas de los caballeros de la Real y distinguida orden española de Carlos III desde su instauración hasta el año 1847*, Madrid, Archivo Histórico Nacional, 1904, p. 61 i 66. Henri Louis Gustave GUILLAUME, *Histoire des gardes wallonnes*, p. 290, 395 i 402. Vicente de CADENAS Y VICENT, *Caballeros de la orden de Santiago*, exp. 997, p. 209, i exp. 1052, p. 252. Horacio CAPEL SÁEZ *et al.*, *Los ingenieros militares en España*, p. 472-481. Josep Maria GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, p. 570-571, 574-575, 597-598, 601-602 i 616-626. Juan Miguel MUÑOZ CORBALÁN, *Jorge Próspero Verboom*, p. 211-227. Didier OZANAM i René QUATREFAGES, *Los capitanes y comandantes generales*, p. 78-80 i 182-183. Alberto MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, *Diccionario biográfico del generalato español*, p. 76-77, 139, 251, 676 i 921. Jesús CANTERA MONTENEGRO, «Jorge Próspero Verboom», i Antoni MUÑOZ GONZÁLEZ, *Antoni Vidal i Talarn i Pere Joan Barceló (Carrasclat). Dos defensors de la terra (1700-1720)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2018, p. 45-46 (Bofarull; 28).

batalla de Landen o Neerwinden (29-7-1693). Va ser quarter mestre general i enginyer general dels Països Baixos per mort del seu titular, Jerónimo de Barceló (8-8-1693). Participà en el setge de Namur amb l'enginyer holandès baró de Coehoorn (1695). Va ser mestre de camp de la cavalleria espanyola, mestre de camp del regiment de cavalleria del marquès de Cropani (1-11-1695) i coronel de cavalleria de la Lorena (30-4-1698). Participà en la Guerra de Successió espanyola, en concret als Països Baixos, Flandes (1701-1713). Participà en la defensa d'Anvers (1701). Va ser brigadier (8-2-1702). Participà en el setge de Hulst (1702). Va ser mariscal de camp (25-4-1704). Participà en l'evacuació d'Anvers després de la batalla de Ramillies (1706). Va ser empresonat pels francesos a Valenciennes i a la ciutadella d'Arràs (d'on fou alliberat el 10-11-1708). Va ser destinat a Espanya per ordre del marquès de Bedmar (23-12-1708). Va ser comandant de les tropes del rei Felip V aquarterades entre el Tajo i el Guadiana. Va ser enginyer general de l'Exèrcit d'Extremadura (7-8-1709). Va ser tinent general (18-12-1709). Va ser quarter mestre general i enginyer general d'Espanya i de tots els dominis de la monarquia (13-1-1710). Va ser ferit i fet presoner a la batalla d'Almenar, Lleida (27-7-1710). Va ser presoner a Barcelona durant dinou mesos (1710-1712). Va elaborar el Projecte de cos d'enginyers aprovat per Felip V (17-4-1711). Fou bescanviat pel general britànic Carpenter, capturat a la batalla de Brihuega, bescanvi on foren inclosos els generals aliats Antoni de Villarroel, Shower, el comte d'Alcaudete i el borbònic marquès de Villena (20-8-1712). Va ser destinat a l'Exèrcit de les Dues Corones, dirigit pel duc de Pòpoli i després pel duc de Berwick, en el setge de Barcelona (1713-1714). Carta a Verboom en la qual el duc de Berwick li demanà un projecte de ciutadella per a Barcelona (13-10-1714). Aconsellà a Felip V la construcció d'una ciutadella a Barcelona (19-1-1715). Va ser governador de la Seu d'Urgell i de Castellciutat, amb la comandància de les vegueries annexes de Puigcerdà, Cervera i Manresa (27-2-1715). Un consell de ministres borbònics acceptà el projecte de ciutadella de Verboom (2-4-1715). Mitjançant un reial decret, Felip V aprovà la construcció de la Ciutadella de Barcelona segons el projecte de Verboom (6-6-1715). Verboom començà els fonaments de la Ciutadella (7-3-1716) i sol·licità a Felip V el govern de la Ciutadella de Barcelona (6-3-1717). Participà en la Guerra de la Quàdruple Aliança (1717-1720). Va ser governador de la Ciutadella de Barcelona (3-5-1718). Va participar en l'expedició a l'illa de Sicília sota el comandament d'Antonio de Gaztañeta i el marquès de Lede (18-6-1718). Va participar en el setge de la plaça de la Seu d'Urgell, ocupada per les tropes franceses (1-1-1720). Va realitzar serveis a Múrcia, Màlaga, Ceuta, Cadis, Sevilla i Pamplona (1721-1726). Va ser nomenat vescomte de Nieuworde (Flandes) (9-1-1727), però escollí la denominació de marquès de Verboom (24-2-1727). Va participar en el setge de Gibraltar a les ordres del comte de Las Torres (1727). Sol·licità per als seus fills la comanda de Segura de la Sierra, en lloc de la de Castel-Serás, de l'orde militar de Calatrava (10-10-1727). Va ser capità general de Catalunya interí (17-11-1737). Va fer testament (7-1-1740) i va morir a Barcelona (19-1-1744). Els seus pares foren Corneli de Verboom (nasqué a Anvers i morí el

21-2-1684), tinent general d'artilleria i enginyer major dels Països Baixos, i María Ana de Wolf, els quals tingueren dos fills: Jorge Próspero i María Clara. Jorge Próspero de Verboom Wolf es mullerà amb María Margarita Vischer (Brussel·les, 23-11-1670 – Barcelona, 1726; testament: 5-4-1725), filla de Juan Baltasar Vischer, cavaller de Celles i baró del Sacre Imperi. Es casaren a Brussel·les (19-3-1697) i tingueren cinc fills: Isidro Próspero, Juan Baltasar, Guillermo Javier, Luis i Carolina María Teresa. Isidro Próspero de Verboom i Vischer nasqué a Brussel·les i morí l'any 1733. Fou enginyer (5-5-1718) i coronel del Cos d'Enginyers (15-8-1719). Fou destinat a Barcelona, Ceuta, Màlaga, Sant Sebastià, Santander, el Camp de Gibraltar i Sevilla. Tingué els graus de brigadier i d'enginyer general (1731-1733). Juan Baltasar de Verboom i Vischer nasqué a Brussel·les i morí a Barcelona el 27 de març de 1744. Fou coronel d'enginyers (1-9-1739) i enginyer en cap. Va ser el segon marquès de Verboom. Fou destinat a Santander, Barcelona, Sevilla, Alacant, Orà i la Ciutadella de Barcelona. Guillermo Javier de Verboom i Vischer nasqué a Brussel·les. Fou canonge a la catedral de Saragossa i ardiaca d'Aliaga (Terol), al regne d'Aragó (17-5-1739). Luis de Verboom i Vischer també nasqué a Brussel·les i fou subtingent del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones. I Carolina María Teresa de Verboom i Vischer nasqué a Brussel·les el 15 de setembre de 1700. Fou marquesa de Roben i tercera marquesa de Verboom. Es va casar amb el tinent general Lotario Francisco Adolfo de Lotzen Roben, primer marquès de Roben, capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones i governador de la Ciutadella de Barcelona (1744-1765).

2. *Lotario Francisco Adolfo de Lotzen Roben*

Nasqué a Linster (Luxemburg) l'1 de maig de 1688. Senyor de Linster, va ser subtingent del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones (1-7-1706). Va participar en la Guerra de Successió espanyola (1701-1713). En el front peninsular, participà en la batalla d'Almansa (25-4-1707) i el setge de Lleida (12-10-1707). Va ser subtingent de granaders de les Reials Guàrdies valones (4-7-1710). Va participar en la batalla de Saragossa (20-8-1710). Va ser tinent de les Reials Guàrdies valones (3-2-1711). Va participar en el setge de Barcelona (1713-1714). Dins de les Reials Guàrdies valones va ser ajudant major segon (1-4-1714), ajudant major (8-2-1718) i capità (4-1-1719). Va ser coronel d'infanteria (7-1-1719) i ajudant del comte de Glimes. Va participar en l'expedició a Ceuta (1720-1721), en la Guerra de Successió polonesa (1733-1738) i en l'Exèrcit espanyol d'Itàlia de l'infant Don Carles (1733-1736). Va ser marquès de Roben (1736), brigadier d'infanteria (2-4-1741), mariscal de camp (3-4-1743), capità comandant de les Reials Guàrdies valones (1744), governador de la Ciutadella de Barcelona (18-2-1744) i tinent general (17-12-1754). Morí a Barcelona l'any 1765. Els seus pares foren Otto Enric de Lotzen Roben, senyor de Linster (Linster, 31-8-1654), i Rosa d'Aubati (nasqué a Ediger). Lotario Francisco Adolfo de Lotzen Roben es casà

amb Carolina María Teresa de Verboom i Vischer (Brussel·les, 15-9-1700), filla del capità general i enginyer general Jorge Próspero de Verboom Wolf, governador de la Ciutadella de Barcelona (1718-1744). Es casaren a Barcelona el 16 d'octubre de 1729. Tingueren dos fills: Próspera i Enrique Luis (Barcelona, 16-7-1731 – San Roque, Cadis, 8-4-1798). Enrique Luis de Lotzen fou segon marquès de Roben, cavaller de l'orde de Santiago (17-4-1744), membre de la comanda de Lopera de l'orde militar de Calatrava, primer tinent del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones (1760), exempt de la companyia flamenca de la Guàrdia de Corps (1765), coronel del regiment de dragons de Pavia (1773), brigadier d'infanteria (1783), mariscal de camp (1789) i tinent general (1794). Participà en campanyes a Itàlia, Portugal i Gibraltar. També fou governador militar i polític de Tarragona (1791-1795), comandant general interí de Catalunya (1794-1795) i comandant general del Camp de Gibraltar (1795-1798). Enrique Luis es casà amb Luisa Felipa de Croix de Chevrières, filla del comte de Sayve.

3. *Alonso Fuenlabrada Gómez*

Nasqué a la població de Casarrubios del Monte (Toledo) el 4 de febrer de 1697. Tenia la noblesa (*hidalgúia*) reconeguda per la Reial Chancillería de Valladolid. Va ser soldat del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles (1720), alferes de la companyia de Miguel Paicón (2-3-1722), capità de granaders d'infanteria de les Reials Guàrdies espanyoles, brigadier (1754), mariscal de camp (1763) i governador de la Ciutadella de Barcelona (7-5-1765). Morí a Barcelona l'any 1770. Els seus pares foren Manuel Fuenlabrada Gómez i Isabel Gómez Cava. Alonso Fuenlabrada Gómez es casà amb Salvadora Osorio Velasco. Obtingué llicència del rei per a contreure matrimoni —segones noces— amb Mariana de Contreras (Barcelona, 6-7-1729), filla de Manuel Gómez de Contreras —segon tinent del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles i capità agregat de l'Estat Major de la plaça de Barcelona— i d'Isabel Sánchez del Castellar. Data de la Llicència (15-4-1768). El seu fill, Francisco Fuenlabrada Gómez Osorio (Granada, 22-9-1731), fou cavaller de l'orde de Carles III (24-10-1788), capità del regiment de les Reials Guàrdies d'Infanteria espanyoles, brigadier (24-2-1793) i mariscal de camp (4-9-1795).

4. *Gregorio Fernández de Córdoba*

Nasqué a Hidalgo del Parral (Mèxic, província de Nova Biscaia, virregnat de Nova Espanya) cap al 1725. Va ser coronel d'infanteria (1748), tinent segon del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles (1748), capità de les Reials Guàrdies espanyoles (1763), brigadier d'infanteria (3-4-1763), governador militar i polític

de la Corunya (19-4-1768), governador de la Ciutadella de Barcelona (17-7-1770), cavaller pensionari de l'orde de Carles III (1772) i mariscal de camp (10-6-1779). Morí a Barcelona, on feu testament el 25 de novembre de 1780. Els seus pares foren María Sebastiana Alonso Terán i Juan Fernández de Córdoba (La Rambla, Còrdova, 1653 – Puerto de Santa María, Cadis), que fou mestre de camp d'infanteria espanyola i governador i capità general de Nova Biscaia (1703-1708), al virregnat de Nova Espanya (Despatx Reial del 7-5-1702). Era germà del mestre de camp d'infanteria espanyola Martín Fernández de Córdoba. Els dos serviren a Flandes. Gregorio Fernández de Córdoba obtingué llicència per a casar-se amb Mariana Vigil y Samaniego (18-3-1748) i també per a contreure matrimoni, en segones noces, amb Ana María Picazo Panigo, vídua de Bartolomé Asensio, sergent major del regiment de cavalleria de Calatrava (14-10-1770). Tingué una filla, Rafaela Fernández de Córdoba Vigil y Samaniego, que es va casar amb Rafael María de Giraldeli, segon comte de Giraldeli i fill de Juan Evangelista Giraldeli Valiex, primer comte de Giraldeli (títol concedit pel papa Benet XIV l'11-10-1743), baró de Lardies i senyor de Felices i de Pardinas. Les seves propietats eren molt a prop del riu Genil (Granada).

5. *Alejandro de Arroyo de Rozas*

Nasqué a Quintana, a la vall de Soba (Cantàbria), el 7 de juliol de 1711 amb el nom d'Alejandro de Arroyo Castillo y López del Rivero. En una data encara per determinar canvià els seus cognoms pels d'Arroyo de Rozas, que pertanyien a la seva besàvia materna, Catalina Martínez de Rozas. S'incorporà al regiment d'infanteria de Sòria, on va ser cadet (1-7-1728) i subninent (27-7-1730). Va participar en la campanya d'Orà (15-6-1732) i en la Guerra de Successió polonesa (1733-1738). Amb l'Exèrcit de l'infant Don Carles a Itàlia va participar en la conquesta de Càpua, Gaeta, Messina, la ciutadella de Terranova, el castell de Gonzaga, Siracusa i Trapani. Se li reconeixia noblesa —*hijodalgo*— en el cens de la vall de Soba (1737), i va ser regidor (1738) i procurador general (1742). Va ser destinat a Mallorca (1740). Va participar en la Guerra de Successió austríaca (1740-1748). Va ser tinent d'infanteria (19-3-1741) i capità d'infanteria del regiment de Sòria (20-1-1742). Va ser destinat a l'Exèrcit de l'infant Don Felip a la Llombardia. Va participar en l'entrada i la retirada de Savoia (1742). Sol·licità mercè d'hàbit d'un dels tres ordes militars pels seus catorze anys de serveis (1742). Va ser nomenat cavaller de l'orde de Santiago (23-2-1743). Va participar en l'entrada i la retirada de l'Arsenal (1743), en la rendició de Vilafranca de Niça (22-4-1744), en l'assalt al castell de Dolce-Aqua (10-5-1744), en l'entrada pel Piemont, en el setge de Demont (17-8-1744) i Cuneo (22-10-1744) i en la retirada per França. Va ser destinat a la República de Gènova (1744). Va participar en l'entrada a Monferrato, en el pas pel Tanaro (27-9-1745), en la rendició de València del Po (30-10-1745) i en la batalla de Piacenza (16-6-1746). Va ser capità de granaders (11-7-1746). Va participar

en la retirada pel Tidone (10-8-1746). Va ser destinat a Nàpols (1746). Va ser tinent coronel del regiment fix de l'Havana (29-11-1755) i va ser destinat a l'Havana amb el regiment de Sòria (13-11-1756). Va ser coronel d'infanteria (3-9-1761) i coronel del regiment fix de l'Havana (8-10-1761). Va participar en la Guerra dels Set Anys (1756-1763). Va ser vocal de la Junta de Defensa de l'Havana (27-2-1762) i un dels signants de la rendició de l'Havana (12-8-1762). Embarcà cap a Espanya (1762-1763) i se li va fer un consell de guerra per la caiguda de l'Havana, en el qual va ser exonerat de culpa, però amonestat (4-3-1765). Tornà a l'Havana (1763), però regressà a Espanya. Va ser coronel agregat del regiment d'Astúries (10-5-1765), coronel del regiment de la Corona (30-4-1769), brigadier d'infanteria (1-1-1774) i mariscal de camp (10-6-1779). Va ser destinat a l'Exèrcit de Galícia (1-10-1779), però sol·licità destinació a Madrid (3-7-1780) i finalment va ser destinat a l'Exèrcit de Castella la Nova (23-7-1780). Va ser governador de la Ciutadella de Barcelona (6-2-1781), governador militar i polític de Lleida (9-12-1783), corregidor de Lleida (22-12-1783), governador militar i polític de Barcelona (26-8-1785) i corregidor de Barcelona (27-9-1785). Es va retirar (12-11-1789) i sol·licità una pensió de dos-cents dobles de la primera comanda vacant (21-2-1791). Morí a Madrid (18-8-1791). Els seus pares foren Felipe de Arroyo Castillo i López del Rivero (Quintana, 22-2-1663), noble —*hijodalgo*—, alcalde, agutzil major i regidor de Quintana el 1704, i María López del Rivero i Zorrilla (Quintana, 17-3-1671), que es casaren a Quintana (11-2-1692). Tingueren tres fills: Francisco, Alejandro i María. Alejandro de Arroyo de Rozas es mullerà amb María Jesús Montalvo i Bruñón de Vértiz (l'Havana, 1740). Es casaren a la catedral de l'Havana (21-6-1758) i María Jesús morí en aquesta ciutat (11-8-1810). Era germana de José Rafael Montalvo, segon comte de Macuriges. Tingueren una filla: María de Loreto Rafaela de Arroyo (l'Havana, 24-10-1759).

6. *Francisco Tamariz*

Nasqué a Écija (Sevilla) l'any 1718. Va ser cadet del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles (15-11-1740). Va participar en la Guerra de Successió austríaca (1740-1748) i en campanyes amb l'Exèrcit espanyol a Itàlia. Va ser alferes de les Reials Guàrdies espanyoles (27-8-1743), segon tinent de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (13-8-1746), segon tinent de granaders de les Reials Guàrdies espanyoles (29-9-1750), primer tinent de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (12-5-1753) i primer tinent de granaders del regiment de les Reials Guàrdies espanyoles (28-11-1761). Va participar en la campanya de Portugal (1762). Va ser capità de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (5-10-1765) i capità de granaders de les Reials Guàrdies espanyoles (25-2-1773). Va participar en la Guerra d'Independència de les Tretze Colònies (1775-1783) i el setge de la plaça de Gibraltar (1779-1783). Va ser brigadier d'infanteria (1-1-1783) i governador de la Ciutadella de Barcelona

(23-1-1784). Morí a Barcelona (1787). Els seus pares estaven emparentats amb els Tamariz-Martel i Porcel, marquesos de la Garantía (títol napolità concedit pel rei Carles VII, futur Carles III d'Espanya, el 2-5-1737). Títol de Castella fou reconegut per Ferran VII (28-10-1816). Francisco Tamariz es va casar amb Estava Solter i no consta que tinguessin descendència.

7. *Diego de Brías i Ulloa*

Nasqué a Chimay (Flandes) el 1710. Va ser cadet del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones (4-9-1724) i alferes del regiment de les Reials Guàrdies valones (3-6-1728). Va participar en la campanya d'Orà (15-6-1732) i la Guerra de Successió polonesa (1733-1738). Va ser segon tinent de fusellers les Reials Guàrdies valones (3-11-1733). Va participar en l'entrada a Nàpols sota el comandament de l'infant Don Carles (10-5-1734), en la batalla de Bitonto (25-5-1734) i, dins la campanya de Sicília, en la presa de Messina i Siracusa (1734-1735). Va ser segon tinent de granaders de les Reials Guàrdies valones (18-11-1736). Va participar en la Guerra de Successió austríaca (1740-1748). Va ser primer tinent de fusellers de les Reials Guàrdies valones (28-3-1740). Va participar en les batalles de Camposanto (8-2-1743), Piacenza (16-6-1746) i Tidone (10-8-1746), on fou ferit. Va ser primer tinent de granaders de les Reials Guàrdies valones (13-8-1746) i capità de fusellers de les Reials Guàrdies valones (3-3-1747). Sol·licità una comanda (1-10-1760). Va ser brigadier (27-1-1761). Va participar en la campanya de Portugal, en concret en la presa d'Almeida (25-8-1762). Va ser capità de granaders de les Reials Guàrdies valones (28-8-1763). Va ser mariscal de camp (1-4-1770). Sol·licità una petita creu de l'orde de Carles III (6-4-1772). Va participar en l'expedició a Alger, on fou ferit (8-7-1775). Va ser governador militar i polític de Tortosa (26-10-1775), corregidor de Tortosa (28-11-1775), governador de la Ciutadella de Barcelona (25-4-1788) i tinent general (14-1-1789). Morí a Barcelona (17-1-1789). Els seus pares foren Juana Ulloa i Benito Maximiliano de Brías (Neuleleughien, Flandes, 1695 – batalla de Velletri, 11-8-1744), brigadier d'infanteria, capità del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones i fill de Gislero Domingo de Brías i Robertina de Caron. Benito fou germà dels capitans de les Reials Guàrdies valones Felipe de Brías, Juan Francisco de Brías i Jaime de Brías. Es mulleraren l'any 1718. Benito de Brías i Juana Ulloa tingueren cinc fills: Juana, Catalina Inés, Felipa, Diego i Juan. La seva germana Juana fou cambraera de la reina i es va casar (10-4-1752) amb José de Brías Llorach (1720 – Madrid, 13-9-1760), capità del regiment de les Reials Guàrdies valones, comte de Brías o Bryas des de l'any 1747 i fill d'Alejo de Brías, comte de Brías, brigadier i capità de les Reials Guàrdies valones, mort a la batalla de Bitonto (25-5-1734). La seva germana Catalina Inés (Tortosa, 22-1-1718) es va casar a Barcelona (10-4-1736) amb Procopio Francisco Bassecourt Thieulaine (Grigny, França, 10-11-1698 – Lleida, 22-8-1765), natural de Flandes, primer comte de Santa

Clara, títol del regne de les Dues Sicílies (1746) amb títol de Castella i primer baró de Maials (1754), mariscal de camp i capità del regiment de les Reials Guàrdies valones, governador del castell de Montjuïc (1741), governador militar d'Hostalric (1760) i governador militar i polític (corregidor) de Lleida (1761); el seu germà, el tinent general Nicolás de Bassecourt Thieulaine, va ser gentilhome de cambra de l'infant Lluís, comandant general de Guipúscoa i primer marquès de Bassecourt (1736). El fill de Catalina Inés i Procopio Francisco, Juan Procopio de Bassecourt i Brías (Barcelona, 22-4-1740 – Barcelona, 12-4-1820), va ser cavaller de l'orde de Santiago (1751), segon comte de Santa Clara (segon baró de Maials el 1754), cavaller de l'orde de Carles III (1802), capità del regiment de les Reials Guàrdies valones, tinent general, governador de Ceuta (1793), governador militar i polític de Girona (1794), governador militar i polític de Barcelona (1795), capità general de Cuba (1796), capità general de Catalunya (1802) i conseller del Consell de Guerra amb honors del Consell d'Estat (1807). Felipa, l'altra germana de Diego, es va casar amb Marcos Guillermo Amezaga, cavaller d'Archennes i alferes del regiment de les Reials Guàrdies valones. I el seu germà Juan va ser brigadier, capità del regiment de les Reials Guàrdies valones i tinent de rei de la Ciutadella de Barcelona (1773-1776). Morí a Barcelona (4-7-1776). Estigué casat en primeres noces amb Ana María Cañoni, amb la qual tingué una filla, Teresa de Brías, esposa del cavaller de Chatobieu, resident a Vilafranca de Niça. La seva segona esposa fou Victoria Chatalloni, amb la qual no tingué fills. Diego de Brías i Ulloa es casà amb Raimunda Prats Ruiz de Llano, natural de Barcelona i vídua d'Antonio Gallejo, comissari de Marina (la negociació matrimonial tingué lloc el 1747). Raimunda morí a Tortosa l'any 1776 i Diego obtingué llicència (28-2-1777) per a mullerar-se en segones noces amb Valera Fernández d'Aguilera y Santayana (Saragossa, 20-10-1760), filla del coronel Pedro Fernández d'Aguilera (natural de Madrid), comandant de l'artilleria de la plaça de Tortosa, cavaller de l'orde de Santiago i la comanda de Belmez de l'orde militar de Calatrava, i de Juana Santayana y Bustillo (nascuda a Cervera), filla de l'oïdor de l'Audiència d'Aragó Lorenzo de Santayana y Bustillo (1700-1766), natural de Salamanca i autor de *Gobierno político de los pueblos de España, y el corregidor, alcalde y juez en ellos* (1a ed.: Saragossa, 1742). L'únic fill de Diego, alferes del regiment de les Reials Guàrdies valones, morí als deu anys (1760).

8. *Miguel Pacheco y Mijares de Solórzano*

Nasqué a Caracas (Veneçuela) el 2 de juliol de 1725 (batejat el 10-7-1725). Va ser voluntari en la defensa del port americà de La Guaira contra els anglesos durant la Guerra de l'Orella de Jenkins (1743), cadet del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria espanyoles (20-8-1747), alferes de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (6-3-1750), segon tinent de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (10-12-1753), segon tinent de granaders de les Reials Guàrdies espanyoles (22-2-1760) i primer

tinent de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (2-10-1761). Participà en la campanya de Portugal, concretament en el setge d'Almeida (25-8-1762). Va ser primer tinent de granaders de les Reials Guàrdies espanyoles (5-6-1766) i capità de fusellers de les Reials Guàrdies espanyoles (22-1-1774). Sol·licità al monarca mercè d'hàbit d'un dels tres ordes militars (4-12-1775). Va ser coronel d'infanteria (1776) i cavaller de l'orde de Santiago (9-10-1777). Va participar en la Guerra d'Independència de les Tretze Colònies (1775-1783) i en el setge de la plaça de Gibraltar (1779-1783). Va ser brigadier d'infanteria (1-1-1783), comandant de la província de Tuy (5-10-1787) i governador de la Ciutadella de Barcelona (3-3-1789). Sol·licità al rei la comanda d'Almagro de l'orde militar de Calatrava (4-5-1791) i va ser mariscal de camp (21-4-1792). Morí a Barcelona (1792). Els seus pares foren Antonio Pacheco y Tovar (Caracas, Veneçuela, 31-3-1691 – [testament] 3-4-1741), mariscal de camp i comte de San Javier pel pagament de vint-i-dos mil ducats al monestir aragonès de Sant Victorià (Reial despatx del 3-12-1732, Sevilla), i Teresa Mijares de Solórzano Tovar (Caracas, – 4-3-1740), filla natural de Juan Mijares de Solórzano, primer marquès de Mijares (1691). Antonio i Teresa eren cosins, es casaren a Caracas (17-12-1714) i tingueren vuit fills. No consta que Miguel es casés ni tingués descendència.

9. *Juan Andrés Dabán Busterino*

Segons diverses fonts, nasqué al regne d'Aragó (a Almúnia de Sant Joan, Osca, o bé a l'Almúnia, Saragossa). Però una altra versió assegura que nasqué al regne de Lleó (Armunia) el 10 d'octubre de 1724. Va ser voluntari dels granaders del regiment d'infanteria d'Aragó (1-2-1743). Va participar en la Guerra de Successió austríaca (1740-1748). Va ser destinat a l'Exèrcit espanyol d'Itàlia, en concret a la Savoia i la Llombardia (1743-1748), i va participar en la batalla de Vilafranca de Niça (1-2-1743). Va ser subtinent d'infanteria (1-5-1744). Va participar en el pas del Tanaro (27-9-1745), el setge de la ciutadella d'Alexandria (12-10-1745), la batalla de Piacenza (16-6-1746), el pas del Po, la defensa de Boqueta i la retirada d'Oneglia (1745-1746). Va ser destinat al regne de Nàpols (1748). Va formar part de la guarnició destinada al nord d'Àfrica, en concret a les places de Melilla i d'Orà (1749-1752). Va ser ajudant major (11-7-1752) i capità de fusellers del segon batalló del regiment d'infanteria d'Aragó (27-9-1757). Va participar en la Guerra dels Set Anys (1756-1763). Embarcà en la flota de Gutiérrez de Hevia, destinada a l'illa de Cuba (1761), i va participar en la defensa de l'Havana, assetjada pels anglesos (6-6-1762). Va ser sergent major amb el grau de tinent coronel del regiment d'infanteria fix de l'Havana (24/28-3-1764), tinent coronel d'infanteria (31-1-1767), coronel d'infanteria (4-8-1770), tinent de rei de l'Havana, inspector general de les tropes veteranes i de milícies de Cuba (19-8-1773), capità general interí de Cuba (1782), governador i capità general de Puerto Rico (8-4-1782), brigadier d'infanteria (14-1-1789), governador militar de la plaça de Badajoz (12-5-1790), mariscal

de camp (21-4-1792), governador militar i polític d'Alacant, càrrec que rebutjà (24-1-1793), i governador de la Ciutadella de Barcelona (4-3-1793). Va fer testament el 25 d'abril de 1793, però no es va retirar fins al 24 d'abril de 1798. Morí a Barcelona (6-4-1799). Els seus pares foren Juan Dabán Duga (Sant Sebastià, Guipúscoa, 24-2-1677 – [testament] Sant Sebastià, 1-9-1746), capità de l'Exèrcit, i Rosalía Busterino Consuges (Sant Sebastià, Guipúscoa, 4-9-1701 - ?). Es van casar a Armunia, Lleó (10-3-1718), i tingueren sis fills. Juan Andrés va obtenir la llicència per a casar-se (28-4-1766) amb María Catalina Urrutia y Montoya (l'Havana, 6-7-1749), filla de Bernardo Urrutia y Matos, oïdor de la Reial Audiència de Santo Domingo (oïdor: 2-5-1752), i de Felipa Montoya. Es casaren a l'Havana (17-10-1766) i tingueren nou fills: Juan Bernardo; María Josefa; Manuel (1772-1849), brigadier i governador militar de Tarifa durant la Guerra d'Independència; Antonio (1777-1848), capità de navili de l'Armada, oficial de la Secretaria del Despatx de Marina (1823), conseller del Consell d'Índies (1832-1834), conseller del Consell d'Espanya i Índies (1834-1836) i cavaller dels ordes de San Fernando, de San Hermenegildo i de Crist de Portugal; Marta Catalina; Rosalía; Felipa, Juan i Francisco.

10. *Juan Viard de Santilli*

Nasqué a Màcon (Borgonya, França) el 8 de novembre de 1754. Va ser cadet del regiment de les Reials Guàrdies d'infanteria valones (2-6-1775). Va participar en l'expedició a l'Alger (8-7-1775). Va ser alferes de fusellers de les Reials Guàrdies valones (6-6-1776), alferes de granaderes de les Reials Guàrdies valones (13-3-1777) i segon tinent de les Reials Guàrdies valones (24-12-1778). Va participar en la Guerra d'Independència de les Tretze Colònies (1775-1783) i en el setge de Gibraltar (1779-1783). Va ser tinent coronel d'infanteria (1-1-1783), segon ajudant major de les Reials Guàrdies valones (6-2-1783), primer tinent de les Reials Guàrdies valones (18-5-1785) i primer ajudant major de les Reials Guàrdies valones (5-6-1788). Va participar en la Guerra contra la Convenció Nacional francesa i en la campanya de l'Exèrcit espanyol al front d'Aragó (1793-1795). Va ser coronel d'infanteria (25-12-1793). Va ser ferit a Lescun (4-9-1794). Va ser capità interí, segon comandant de les tropes lleugeres de Navarra (11-9-1794), capità de fusellers del regiment de les Reials Guàrdies valones (3-8-1795), brigadier d'infanteria (4-9-1795) i governador de la Ciutadella de Barcelona (24-4-1798). Va ser suspès del càrrec per les autoritats napoleòniques d'ocupació (29-2-1808) i desterrat a França (22-7-1810). L'Estado Militar de España de l'any 1816 encara incloïa el seu nom dins dels seus llistats. Els seus pares foren Francisco Manuel Viard i María Susana de la Porte, nascuts ambdós a Màcon. Juan obtingué la llicència per a casar-se (22-4-1798) amb Francisca de Paula Aguirre y Yoldi (Granada, 15-5-1766), cambra de la reina Maria Lluïsa de Parma, esposa del rei Carles IV. Francisca era filla d'Alfonso Aguirre y Galdea, natural de Granada i capità del regiment

d'infanteria de Toledo, i de María Josefa Yoldi y Mendicoa (San Roque, Cadis). Juan i Francisca de Paula es van casar al palau d'Aranjuez (30-4-1798); els padrins de la boda foren el duc i la duquessa de Frías i Uceda, i els testimonis, el comte de Cron i el marquès de Sotomayor. Ignorem si tingueren descendència.

<i>Gobernadores de la Ciutadella de Barcelona (1718-1808)</i>
Jorge Próspero de Verboom Wolf (1718-1744)
Lotario Francisco Adolfo de Lotzen Roben (1744-1765)
Alonso Fuenlabrada Gómez (1765-1770)
Gregorio Fernández de Córdoba (1770-1780)
Alejandro de Arroyo de Rozas (1781-1783)
Francisco Tamariz (1784-1787)
Diego de Brías y Ulloa (1788-1789)
Miguel Pacheco y Mijares de Solórzano (1789-1792)
Juan Andrés Dabán Busterino (1793-1798)
Juan Viard de Santilli (1798-1808)

FONTS DOCUMENTALS I BIBLIOGRAFIA

1. FONTES DOCUMENTALS

Archivo General Militar de Segovia (AGMS). *Licencias matrimoniales*.
 Archivo General de Simancas (AGS). *Secretaría de Guerra*, «Expedientes Personales».
 Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB). *Protocols*, segles XIII-XIX.
 Estado Militar de España [en línia]. Biblioteca Nacional de España,
 <www.hemerotecadigital.bne.es>.
 Fichoz (fitxer Ozanam, CNRS, França) [en línia], <www.fichoz.org>.
Gazeta de Madrid (Colección Histórica del BOE) [en línia], <www.boe.es>.

Kalendario Manual y Guía de Forasteros en Madrid [en línea]. Biblioteca Nacional de España (BNE), <www.hemerotecadigital.bne.es>.

PARES (Portal de Archivos Españoles. Ministerio de Cultura y Deporte) [en línea], <www.pares.mcu.es>.

2. BIBLIOGRAFIA

ANDÚJAR CASTILLO, FRANCISCO. *Los militares en la España del siglo XVIII. Un estudio social*. Granada: Universidad de Granada, 1991.

— «Las élites de poder militar en la España borbónica. Introducción a su entorno prosopográfico». A: CASTELLANO, Juan Luis (ed.). *Sociedad, administración y poder en la España del Antiguo Régimen. Hacia una nueva historia institucional. Iº Simposium Internacional del grupo P.A.P.E.* Granada: Universidad de Granada, 1996, p. 207-235.

— «La “confianza” real: extranjeros y guardias en el gobierno político-militar de Cataluña (s. XVIII)». *Pedralbes. Revista d’Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-II (1998), *Actes: Catalunya i Europa a l’Edat Moderna. IV Congrés d’Història Moderna de Catalunya*, p. 509-519.

— «Élites de poder militar: las Guardias Reales en el siglo XVIII». A: CASTELLANO, Juan Luis; DEDIEU, Jean-Pierre; LÓPEZ-CORDÓN, María Victoria (ed.). *La pluma, la mitra y la espada. Estudios de historia institucional en la Edad Moderna*. Madrid i Barcelona: Marcial Pons. Historia, 2000, p. 65-94.

— «La Corte y los militares en el siglo XVIII». *Estudis* (València), núm. 27 (2001), p. 91-120.

— «Las naciones en el Ejército de los Borbones». A: GONZÁLEZ CRUZ, David (ed.). *Extranjeros y enemigos en Iberoamérica: la visión del otro. Del Imperio español a la Guerra de la Independencia*. Madrid: Sílex, 2010, p. 137-154.

BRAGADO ECHEVARRÍA, JAVIER. «Los regimientos suizos al servicio de España en las guerras de Italia (1717-1748)». *Cuadernos de Historia Moderna* (Madrid), núm. 41 (2016), p. 295-312.

CADENAS Y VICENT, VICENTE DE. *Caballeros de la orden de Santiago. Siglo XVIII*. Vol. III. Madrid: Hidalguía, 1978.

CANTERA MONTENEGRO, JESÚS. «Jorge Próspero Verboom». A: *Diccionario biográfico electrónico* [en línea]. Madrid: Real Academia de la Historia. <www.rah.es>.

CAPEL SÁEZ, HORACIO *et al.* *Los ingenieros militares en España. Siglo XVIII. Repertorio biográfico e inventario de su labor científica y espacial*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1983 (Geo Crítica. Textos de Apoyo; 3).

- CASAS Y SÁNCHEZ, José Carlos. «Cántabros en América. Don Alejandro de Arroyo. Un sobano del s. XVIII». *ASCAGEN. Revista de la Asociación Cántabra de Genealogía* (Santander), núm. 3 (2010), p. 17-40.
- CATÀ I TUR, Josep; MUÑOZ GONZÁLEZ, Antoni. *Absolutisme contra pactisme. La Ciutadella de Barcelona (1640-1704)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2008 (Episodis de la Història; 351).
- CERRO NARGÁNEZ, Rafael. «Aproximación sociológica a una élite militar: los tenientes de rey de la plaza de Barcelona (1715-1808)». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona* (Barcelona), vol. LV, 2015-2016 (2018), p. 91-129.
- COLÓN DE LARRIÁTEGUI, Félix. *Juzgados militares de España y sus Indias*. Tom II. Madrid: Imprenta de la Viuda de Ibarra, Hijos y Compañía, 1788.
- DEDIEU, Jean-Pierre. «Los gobernadores de Lérida, Barcelona y Gerona en el siglo XVIII». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18-II (1998), *Actes: Catalunya i Europa a l'Edat Moderna. IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, p. 491-507.
- ESCARTÍN SÁNCHEZ, Eduard. «El corregiment de Barcelona: notes per al seu estudi». A: *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Vol. II. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1984, p. 47-55.
- FELICES DE LA FUENTE, María del Mar. *La nueva nobleza titulada de España y América en el siglo XVIII (1701-1746). Entre el mérito y la venalidad*. Almería: Universidad de Almería, 2012 (Historia; 16).
- FERNÁNDEZ DURO, Cesáreo. *Armada Española, desde la unión de los reinos de Castilla y de Aragón*. Tom VII. Madrid: Biblioteca Digital de Castilla y León, 1901.
- FERNÁNDEZ-MOTA DE CIFUENTES, María Teresa. *Relación de títulos nobiliarios vacantes, y principales documentos que contiene cada expediente que, de los mismos, se conserva en el Archivo del Ministerio de Justicia*. 2a ed. Madrid: Hidalguía, 1984.
- GAY ESCODA, Josep Maria. *El corregidor a Catalunya*. Madrid: Marcial Pons, 1997.
- GIMÉNEZ LÓPEZ, Enrique. *Los servidores del rey en la Valencia del siglo XVIII. Estudio y repertorio biográfico*. València: Institució Alfons el Magnànim, 2006 (Estudis Universitaris; 104).
- GINORIO VISCAL, Francisco José. *Antecessors and Descendants of Dr. Bernardo de Urrutia Matos (Including Garriga, Dabán and related families)*. Vol. 2. S.I. Francisco José Ginorio Viscal, 2009.
- GLESNER, Thomas. «¿Nación flamenca o élite de poder? Los militares “flamencos” en la España de los Borbones». A: ÁLVAREZ-OSSORIO ALVARIÑO, Antonio; GARCÍA GARCÍA, Bernardo José (ed.). *La monarquía de las naciones: patria, nación y naturaleza en la monarquía de España*. Madrid: Fundación Carlos de Amberes, 2004, p. 701-719.
- «La hora felipista del siglo XVIII: auge y ocaso de la nación flamenca en el ejército borbónico». *Cuadernos de Historia Moderna. Anejos* (Madrid), núm. x (2011), p. 77-101.

- GLESENER, Thomas. «¿De súbditos a extranjeros? Tres formas de ser flamenco en España tras la pérdida de Flandes». A: GONZÁLEZ CRUZ, David (ed.). *Represión, tolerancia e integración en España y América: extranjeros, esclavos, indígenas y mestizos durante el siglo XVIII*. Madrid: Doce Calles, 2014, p. 77-95.
- «El ejército de los exiliados. Exilio y militarización en España, del Tratado de Utrecht a la Revolución Francesa». A: RUIZ IBÁÑEZ, José Javier; PÉREZ TOSTADO, Igor (coord.). *Los exiliados del rey de España*. Madrid: Fondo de Cultura Económica de España, 2015, p. 349-372.
- *L'empire des exiliés. Les Flamands et le gouvernement de l'Espagne au XVIIIe siècle*. Madrid: Casa de Velázquez, 2017.
- Gran enciclopèdia catalana*, dirigida per Joan Carreras i Martí. Vol. 24. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000 (7a reimpr. actualitzada).
- GUILLAUME, Henri Louis Gustave. *Histoire des gardes wallonnes au service d'Espagne*. Brussel-les: F. Parent, 1858.
- IMÍZCOZ BEUNZA, José María. «Comunidad, red social y élites. Un análisis de la vertebración social en el Antiguo Régimen». A: IMÍZCOZ BEUNZA, José María (dir.). *Élites, poder y red social. Las élites del País Vasco y Navarra en la Edad Moderna*. Bilbao: Universidad del País Vasco, Servicio de Publicaciones, 1996, p. 13-50.
- IRLES VICENTE, María del Carmen. «Los extranjeros en la administración corregeimental española del siglo XVIII». A: VILLAR GARCÍA, María Begoña; PEZZI CRISTÓBAL, Pilar (ed.). *Actas del I^o Coloquio Internacional. Los Extranjeros en la España Moderna*. Tom II. Málaga: Universidad de Málaga, 2003, p. 439-450.
- LOHMANN VILLENA, Guillermo. *Los americanos en las órdenes nobiliarias (1529-1900)*. Vol. II. Madrid: CSIC, 1947.
- MARTÍN-LANUZA MARTÍNEZ, Alberto. *Diccionario biográfico del generalato español. Reinados de Carlos IV y Fernando VII*. Villatuerta (Navarra): FEHME, 2012.
- MARTÍNEZ RUIZ, Enrique. *El Ejército del Rey. Los soldados de la Ilustración*. Madrid: Actas, 2018.
- MELENDRERAS GIMENO, María del Carmen. *Las campañas de Italia durante los años 1743-1748*. Murcia: Universidad de Murcia, 1987.
- MERCADER I RIBA, Joan. *Catalunya i l'imperi napoleònic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978.
- MUÑOZ CORBALÁN, Juan Miguel. *La iglesia de la Ciudadela de Barcelona*. Madrid: Ministerio de Defensa, 2004.
- *Verboom: Jorge Próspero Verboom. Ingeniero militar flamenco de la monarquía hispana*. Madrid: Fundación Juanelo Turriano, 2015.
- MUÑOZ GONZÁLEZ, Antoni; CATÀ I TUR, Josep. *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*. Madrid: Muñoz Catà, 2005.
- *Antoni Vidal i Talarn i Pere Joan Barceló (Carraslet). Dos defensors de la terra (1700-1720)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2018 (Bofarull; 28).

- OZANAM, Didier; QUATREFAGES, René. *Los capitanes y comandantes generales de provincias en la España del siglo XVIII*. Còrdova: UCO, 2008 (Estudios de Historia Moderna. Colección Maior; 32).
- RECIO MORALES, Óscar. «“Una nación inclinada al ruido de las armas”. La presencia irlandesa en los ejércitos españoles, 1580-1818: ¿La historia de un éxito?». *Tiempos Modernos* (Madrid), núm. 10 (2004), p. 1-15.
- «La “España italiana” del setecientos: un balance historiográfico». *Rivista Storica Italiana* (Nàpols), vol. CXXVII (2015), p. 274-303.
- RODRÍGUEZ-SALA, María Luisa (ed.). *Los gobernadores de la Nueva Vizcaya del siglo XVIII: Análisis histórico-social de fuentes primarias, 1700-1769*. Durango: Universidad Juárez del Estado de Durango, Instituto de Investigaciones Históricas, 2000.
- SOLÉ I COT, Sebastià. *El gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia —el Real Acuerdo— bajo el régimen de Nueva Planta (1716-1808). Una aportación al estudio del procedimiento gubernativo a finales del Antiguo Régimen*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2008 (Estudis d’Història del Dret; 2).
- TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. «El projecte de repressió dels catalans de 1652». A: SERA, Eva (ed.). *La revolució catalana de 1640*. Barcelona: Crítica, 1991, p. 241-290.
- VIGNAU, Vicente; UHAGÓN, Francisco R. de. *Índice de pruebas de los caballeros que han vestido el hábito de Santiago desde el año 1501 hasta la fecha*. Madrid: Viuda e Hijos de M. Tello, 1901.
- *Índice de pruebas de los caballeros de la Real y distinguida orden española de Carlos III desde su instauración hasta el año 1847*. Madrid: Archivo Histórico Nacional, 1904.